

Een pionier van de Franse neerlandistiek: Louis DE BACKER (1814-1896)

door

P. BRACHIN

Buitenlands Erelid der Academie

In 1979 werd mij verzocht aan een bundel mede te werken die n.a.v. Vondels 300ste sterfjaar zou verschijnen. Ik besloot een studie te wijden aan *Twee moderne Franse interpretaties van "Jozef in Dothan"*, te weten die van Giono en die van Stals⁽¹⁾. Het leek mij daarbij aangeraden om eerst even uit te kijken naar wat er in het verleden van Vondel in het Frans was vertaald en wat er door Fransen *over* Vondel was geschreven. Zo stuitte ik op een boek, in 1872 aan de dichter gewijd door Louis de Backer⁽²⁾. Deze naam was mij weliswaar niet geheel onbekend, maar het lezen van dat charmante werkje deed bij mij de wens ontstaan om de auteur wat nader te leren kennen. Ook wist ik vaag dat hij Nederlandse taal- en letterkunde in Parijs had gedoceerd en dus als een verre voorganger van mij kon worden beschouwd. Mag ik er aan toevoegen dat De Backer en ik nog iets gemeen hebben, en wel dat ook hij buitenlands erelid van de Vlaamse Academie is geweest? Ziedaar de oorsprong van de lezing die ik de eer heb vandaag voor U te houden.

Louis de Backer was in zijn tijd zo niet een beroemdheid, dan toch een geziene en tot op zekere hoogte een invloedrijke figuur. Toen Napoleon III op zijn initiatief een contributie van 1000 francs storte voor het tot stand komen van een Vondelmonument in Amsterdam⁽³⁾, was dit zeker meer aan de overredingskracht van De Backer te danken dan aan een persoonlijke ingenomenheid van de keizer met de Nederlandse dichter. In 1867 verscheen in de *Grand Dictionnaire Universel du XIXème*

(1) *Visies op Vondel na 300 jaar*, (red. S.F. WITSTEIN en E.K. GROOTES), Den Haag, 1979, pp. 319-327.

(2) *De Backer of De Baecker?* Zeer waarschijnlijk is de tweede vorm, hoe vreemd die ook op het eerste gezicht moge lijken, de juiste. Ze is ook geen zeldzaamheid. Volgens de telefoongids van 1981 komt de naam De Baecker (of Debaecker) 4 keer voor in Rijsel, 2 keer in Hazebroek, 1 keer in Valenciën en 9 keer in... Parijs. Louis de Baecker - zo tekende hij in het begin altijd - heeft de *e* hoe langer hoe meer laten varen, vermoedelijk om te beletten dat zijn naam uitgesproken werd als het Duitse *Bäcker*.

(3) Lettre du Maréchal, ministre de la Maison de l'Empereur, 16 août 1861, toegevoegd aan het *Rapport à M. le Ministre de l'Instruction et des Cultes* (zie hieronder blz. 149), 27.

siècle, het éénmaanswerk van Pierre Larousse, een uitvoerig artikel over De Backer, geschreven op een toon van warme sympathie die in een moderne encyclopedie ondenkbaar zou zijn. Maar men weet dat de oude Larousse niet gewend was, zijn gevoelens van genegenheid - of van afkeer! - onder stoelen of banken te steken. Een deel van zijn artikel werd in 1885, trouwens zonder enige bronvermelding, door G. Ollendorp overgenomen in de *Grande Encyclopédie*. Dertien jaar later heeft de *Nouveau Larousse Illustré* nog maar enkele regels voor De Backer over. Zijn naam wordt niet eens meer vermeld in de *Larousse du XXème siècle*. Hetzelfde geldt voor de *Encyclopédie Quillet* in 1953 en voor de *Grand Larousse Encyclopédique* in 10 delen (1960).

Sic transit gloria mundi. Wel vinden wij een betrekkelijk lang en nauwkeurig artikel over De Backer in de *Dictionnaire de Biographie Française* van Prévost en Roman d'Amat (1941). Hij wordt er bestempeld als "een meester van de Vlaamse eruditie", "een weetgierige en scherpzinnige geest, een voorloper van de grote hedendaagse linguïsten". Evenmin mocht hij ontbreken in de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* (1973), waar L. Verbeke bondig, maar met kennis van zaken over hem bericht. Laten wij tenslotte gewag maken van de plechtigheid die op 15 oktober 1972 in Noordpene plaatsvond n.a.v. de herdruk van een werk van De Backer (4) en van de restauratie van zijn graf, -een plechtigheid die door verschillende vertegenwoordigers van de culturele wereld uit Noord-Frankrijk en België werd bijgewoond.

Doch per slot van rekening is De Backer nog steeds niet uit de schaduw getreden waarmee de jaren zijn gestalte hebben omhuld. Moge deze - zeer partiële - studie iets bijdragen tot een juiste beoordeling van zijn persoon en van zijn werk.

(4) Het gaat om *Les Flamands de France. Etudes sur leur langue et leur littérature*. Een herdruk is dit strikt genomen niet, maar een foto-mechanische reproductie. Tussen haakjes gezegd: het is te betreuren dat blijkbaar niemand op het idee gekomen is, dat facsimile te voorzien van een inleiding over leven en werk van de schrijver en over de waarde die zijn opvattingen al dan niet bewaren in het oog van de huidige wetenschap.

I

Louis de Backer werd op 16 april 1814 te Sint-Omaars geboren. Zijn vader, Charles, was boekdrukker in Hazebroek, zijn moeder heette Marie van Bavinchove. Vlaamser kan het niet. Na in Parijs rechten te hebben gestudeerd vestigde hij zich eerst als advocaat te Dowaii. Wat later werd hij rechter in Sint-Winoksbergen, waar hij bovendien 20 jaar lang lid was van de gemeenteraad. Hier gaf hij ook, als "délégué cantonal", blijk van zijn belangstelling voor het lager onderwijs (5). Intussen had hij vrij vroeg - na nog een post bij de Duinkerke rechtbank te hebben bekleed - van de juridische loopbaan afgezien, om zich gemakkelijker te kunnen toeleggen op historische en literaire navorsingen. Hij overleed op 4 april 1896 te Parijs, en vond zijn laatste rustplaats in Noordpene, omdat hij aldaar, ongeveer een kwarteeuw eerder, een oud kasteel gekocht en opgeknaapt had om er met zijn gezin de vakantie door te brengen en zijn vrienden en kennissen van een royale gastvrijheid te laten genieten.

De Backer was voorzitter van de Société des Antiquaires de Picardie en lid van tal van andere geleerde genootschappen in binnen- en buitenland. Ik zal daar niet over uitweiden, en evenmin over zijn vele onderscheidingen (6), die hij wist te waarderen en waar hij, zo nodig, zelfs om vróeg (7). Hij had overigens officiële taken te vervullen: hij was o.a. "inspecteur des monuments historiques du département du Nord" en "correspondant pour les travaux historiques" van het Ministerie van Onderwijs.

Op plaatselijk niveau speelde de Backer een belangrijke rol als medeoprichter en eerste vice-president van het Comité flamand de France. Hij bedankte echter in 1866, toen het Comité onder de zachte druk van de regering zich verplicht achtte, "aan zijn oorspronkelijk programma vaarwel te zeggen, alle praktische werking ten voordele van de taal stop te zetten en zich te vergenoegen als zuivere geschied- en oudheidskundige maatschappij te fungeren" (8). Voor het Comité betekende dit gebaar van de Backer ongetwijfeld een zwaar verlies, maar het was kenmerkend voor zijn ideeën en voor de vastberadenheid waarmee hij die aanhing.

(5) De "délégués cantonaux" waren burgers, door de overheid aangewezen om toezicht te houden op de lagere scholen wat betreft de materiële inrichting, de hygiëne en het schoolbezoek.

(6) Volgens zijn grafscript was hij "chevalier de la Légion d'Honneur, commandeur de l'ordre du Christ du Portugal et de plusieurs ordres étrangers".

(7) Op 17 juni 1870 schrijft hij aan de rector van de Académie de Paris om naar de "palmes d'officier de l'Instruction Publique" te solliciteren, en op 30 juni aan de secretaris van de rector, die hij persoonlijk kent, opdat deze zijn verzoek zou steunen (Arch. Nat. AJ¹⁶ 273).

(8) L. BERTRAM, *Honderd jaar geschiedenis van het Comité Flamand de France, 1853-1953*, in "Notre Flandre", II, 2(1953), p. 21.

Al was hij, voor zover ik weet, geen groot reiziger, toch liet hij geen gelegenheid voorbijgaan om de twee landen, waar zijn voorliefde naar uitging, te bezoeken, nl. België en Nederland. Enkele van deze reizen hebben duidelijke sporen achtergelaten. In 1850 nam hij actief deel aan het tweede Nederlands Letterkundig Congres in Amsterdam, en in 1851 aan het derde in Brussel. Kort daarvoor had hij van de Franse minister van Onderwijs opdracht gekregen om ter plaatse te gaan informeren naar "de geschiedenis en de toestand der letteren in België en Nederland". Dit resulteerde in een aanzienlijk rapport waar ik nog op zal terugkomen. Toen in 1867 het grootse Vondelfeest in Amsterdam georganiseerd werd, behoorde de Backer tot de genodigde gasten. Hij kreeg er zelfs, zoals hij niet zonder enige voldoening noteert, een ereplaats toegewezen, "entre MM. Heemskerck, ministre de l'intérieur, nom glorieux de l'histoire de la marine néerlandaise, et Van Lennep, l'illustre romancier et l'auteur du drame qui allait se dérouler devant le peuple anxieux et frémissant" (9).

Uiteraard heeft de Backer op die reizen heel wat mensen ontmoet, heel wat relaties aangeknoopt of verstevigd. Ik zal het hier alleen hebben over twee prominenten, met wie hij is blijven corresponderen: F.A. Snellaert en J.A. Alberdingk Thijm (10).

Uit de eerste bewaarde brief van de Backer aan Snellaert, van 23 oktober 1849, blijkt dat de schrijver al eens (vermoedelijk i.v.m. het eerste Nederlands Congres) in Gent heeft vertoefd, waar hij door Snellaert ontvangen en ook medisch behandeld is. In dezelfde brief maakt hij een zinspeling op het Gentse rederijersfeest van 1539, waarvandaan "un enfant de Bergues (...) est revenu chargé de couronnes". Bij andere brieven sluit hij een of ander oud gedicht in, waarop hij in Belle of in Meteren de hand heeft kunnen leggen. Maar vooral houdt hij zijn correspondent op de hoogte van de voorgenomen oprichting van het Comité flamand de France (9 maart 1853), en van de voorspoedige groei van het nieuwe genootschap: op 8 december 1853 zijn er al meer dan 100 leden, een volksalmanak heeft een oplage van 3000 exemplaren, nu wordt er over een boekdeel gedacht van meer wetenschappelijke aard... In dezelfde brief vermeldt De Backer dat Conscience langzamerhand bekend wordt in Noord-Frankrijk: het verhaal *Hoe men schilder wordt* is onlangs door een pastoor uit Artesië vertaald.

(9) *Etudes néerlandaises* (zie hieronder blz. 149), 125.

(10) 5 brieven aan Snellaert en 15 aan A. Thijm zijn bewaard gebleven. Ze berusten respectievelijk in de UB van Gent (zie A. DEPREZ, *Briefwisseling van dr. F.A. Snellaert (1819-1872)*, II, Gent, 1977) en in het Katholiek Documentatie-Centrum te Nijmegen. Prof. A. Deprez en prof. P. Golliet zijn zo vriendelijk geweest, mij fotokopieën van deze documenten te verschaffen.

Deze brieven geven ons tegelijk enig idee van de personen met wie De Backer in België had kennisgemaakt. Zo moet Snellaert de groeten doen aan J. de Saint-Genois, aan Mevr. Dautzenberg. Ook toont De Backer zich diep getroffen door het heengaan van Delecourt.

Tussen de voorlaatste en de laatste brief, waarin De Backer de hulp van zijn Gentse vriend inroept voor de verspreiding in België van de pas verschenen *Sagas du Nord*, gaapt er een vrij breed hiaat: van 8 december 1853 tot 19 juli 1857. Zou er een zekere verkoeling ingetreden zijn? Of is een deel van de correspondentie verloren gegaan? Het waarschijnlijkst is de tweede hypothese. Hoe dan ook, de briefwisseling is niet in 1857 opgehouden, want Ada Deprez deelt ons mee dat Snellaert op 13 oktober 1859 De Backer aanmaant "het door hem gevonden fragment van de *Spiegel Historiae* niet zelf uit te geven, maar het over te maken aan Eelco Verwijs te Leiden, die de hele *Spiegel* opnieuw bewerkt" (11).

De brieven van De Backer aan Alberdingk Thijm plaatsen ons voor hetzelfde raadsel als die welke hij tot Snellaert richtte. Van de 15 bewaarde stukken zijn er 13 die uit de periode 1850-1858 dateren. Het voorlaatste werd pas in 1867 (na de tweede ontmoeting, op het Vondelfeest) geschreven, het laatste, een condoleantiebrief, in 1883. Maar al die brieven, of ze nu door de ondernemende jonge erudiet dan wel door de weemoedige grijsaard getekend zijn, ademen eenzelfde geest van oprechte waardering, van dankbaarheid en hartelijkheid. De Backer is steeds onder de indruk gebleven van de manier waarop hij in 1850 door Thijm en diens familie was onthaald, o.a. door de beeldhouwer Royer, een oom van mevr. Thijm, voor wie De Backer een diepe en duurzame genegenheid ging koesteren.

In de eerste jaren die op dat bezoek volgden kwam er tussen De Backer en Thijm een ijverige briefwisseling tot stand. Ze verschaften elkaar inlichtingen. De Backer vraagt en krijgt informatie over het Amsterdamse archief. Hij geeft aan zijn vriend het verslag door van een geleerde uit Montauban over enkele lokale tradities die misschien verband houden met de *Heemskinderen*. Hij spoort hem aan de liederen, die op de lippen van de Nederlandse minnen en kinderen komen, te beluisteren en voor hem op te tekenen. Hij zou willen weten of er een Nederlandse vertaling van *Gudrun* bestaat.

Vanzelfsprekend sturen ze elkaar hun werken toe en bewijzen elkaar allerlei diensten. In december 1853 spant De Backer zich in om de pas verschenen brochure van Thijm, *De la littérature néerlandaise à ses différentes époques* (12), in Frankrijk te plaatsen, en verzoekt hem enkele jaren later

(11) A. DEPREZ, *Kroniek van dr. F.A. Snellaert*, Brugge, 1972, p. 139.

(12) Zie hieronder, noot 47.

hetzelfde in Nederland te doen voor zijn eigen *Sagas du Nord*.

De Backer vindt het even vleierend als plezierig dat Thijm hem in de Leidse "Academie" heeft doen opnemen. Zijnerzijds wordt Thijm spoedig erelid van het Comité flamand de France en ook van een door De Backer gestichte Société de l'histoire et des beaux-arts de la Flandre maritime de France. De Backer hoopt bovendien dat Thijm de nieuwe maatschappij in contact zal brengen met soortgelijke genootschappen in Leiden en Leeuwarden.

Zo gaat het over en weer. Terwijl De Backer er voor zorgt dat Thijm in correspondentie treedt met Didron, directeur van de *Annales archéologiques*, en dat de *Revue de l'art chrétien* haar lezers attent maakt op de activiteiten van de *Dietsche Warande*, wordt hij zelf medewerker aan Thijms tijdschrift, althans in die zin dat de *Dietsche Warande* de notities ten dele publiceert die hij aan Thijm zendt over zijn ontdekkingen, hetzij over een prachtig manuscript uit de XVde eeuw met een gedicht van Guillaume de Machaut, hetzij over de doopvont van Noordpene of over een Romeins lacrimatorium.

Ik zou dit overzicht niet willen besluiten zonder nog één zin van De Backer aan te halen. Op 25 april 1853 schrijft hij aan Thijm: "Une idée fixe chez moi, c'est celle d'aller habiter Bruxelles. Je serais ainsi plus près de mes amis de Hollande et j'aurais l'espoir de les voir plus souvent". Een vrome wens voorzeker, maar die boekdelen spreekt.

Het oeuvre van De Backer is bijzonder omvattend en gevarieerd. "Wanneer hij in 1855, op 41-jarige leeftijd, bij Ernest Vanackere, boekhandelaar en uitgever in Rijsel, zijn *Chants historiques de la Flandre* publiceert, vermeldt de flap van dat lijvige boek méér werken van de auteur dan nodig zou zijn om volgens de normen van onze tijd een heel bestaan te vullen", aldus senator Vanackere op 15 oktober 1872. En daar is het niet bij gebleven. De in het jaarboek van 1888 gepubliceerde lijst der geschriften van de buitenlandse leden van de Vlaamse Academie vermeldt niet minder dan 47 titels van L. de Backer⁽¹³⁾. Ook al zijn er enkele brochures onder, artikelen uit een of ander tijdschrift overgedrukt, toch maakt het geheel - alleen al kwantitatief - een geweldige indruk.

Centraal in de aandacht van De Backer staat Vlaanderen, vooral *Frans-Vlaanderen*. Hij begint zijn geschiedkundige loopbaan in 1843 met een studie over het archief van de stad Sint-Winoksbergen, aan de historie waarvan hij kort daarna een onderzoek zal wijden. Hij stelt heel wat belang in de monumenten, in de kerken van Noord-Frankrijk, bij voorbeeld van Oudezeele; hij schrijft over de heerlijkheid, de kerk en het

(13) *Jaarboek der Kon. Vlaamse Acad. voor Taal- en Letterk.*, II, 1888, pp. 93-96.

klooster van Noordpene, over het graf van Robert de Vries, graaf van Vlaanderen. De grote namen uit het verleden van zijn streek doet hij herleven, zoals Geraard van Meckeren, vice-admiraal van Vlaanderen, of Willem van Rubrouck, ambassadeur van Lodewijk de Heilige in het morgenland. Maar zijn voornaamste interesse gaat klaarblijkelijk uit naar de taal en de letteren. De verzameling *Chants historiques de la Flandre*, in 1855 verschenen, was vier jaar eerder al voorafgegaan door *Les Flamands de France, Etudes sur leur langue, leur littérature et leurs monuments*. Dit overzicht is allesbehalve volledig. Er zou o.a. ook moeten worden gewezen op een studie over de godsdienst in Noord-Frankrijk vóór het Christendom, op een geschiedenis van de landbouw in Noord-Frankrijk, op verhandelingen over de familienamen of over de adelstand in Frans-Vlaanderen.

Maar Frans-Vlaanderen is voor De Backer dikwijls ook een uitgangspunt. Hoewel hij een *Grammaire comparée des langues de la France* op zijn naam heeft, vergelijkt hij het liefst zijn Vlaams met de andere Germaanse talen, geeft hij in 1858 een *Analogie de la langue des Goths et des Francs avec le sanscrit* in het licht, in 1872 een *Essai de grammaire comparée des langues germaniques*, ja in 1882 *Le vieux langage normand, Etude de philologie comparée*.

Men zou zich dus het werk van De Backer kunnen voorstellen als een reeks concentrische kringen: Frans-Vlaanderen, Vlaanderen zonder meer, de Nederlanden, het Germaanse en Indo-germaanse taalgebied. Maar hij beperkt zich niet tot dat toch al zéér ruime terrein. Hij schrijft ook over herkomst, zeden en recht van de bevolkingen in Nederlands-Indië en geeft met behulp van een Hollandse vertaling een Franse versie van het Maleise gedicht *Bidasari*. Hij houdt zich nu eens bezig met het spijkerschrift, dan weer met de herkomst van de taal in het algemeen. Zou hiermee zijn veelzijdige werkzaamheid uitgeput zijn? Wel neen! Hij is niet alleen filoloog, hij heeft eveneens oog voor de politieke actualiteit, b.v. voor *La Perse et la Question d'Orient* (1866), en de meditatie van zijn laatste levensjaren resulteert in een boek, *Le Présent et le Passé* (1884), waarin zijn monarchistische gevoelens tot uiting komen.

Opzettelijk heb ik tot nu toe drie werken buiten beschouwing gelaten, omdat ik juist van plan ben, daar nader op in te gaan. Ik bedoel: a) Het hierboven in het voorbijgaan al genoemde *Rapport à M. le Ministre de l'Instruction Publique et des Cultes de France sur l'histoire et l'état des lettres en Belgique et dans les Pays-Bas*, Parijs, 1862; b) *Histoire de la littérature néerlandaise, depuis les temps les plus reculés jusqu'à Vondel* (*Cours fait à la Sorbonne en 1868-1869*), Leuven, 1871; c) *Etudes néerlandaises. Vondel. La femme dans les poèmes néerlandais. Nova-Zembla*, Parijs/Gent, 1872.-Het eerste deel is tegelijk ook apart ver-

schenen, het tweede eveneens. Het derde bestaat alleen uit een vertaling van het gedicht, voorzien van een inleiding.

* * *

Het was de bedoeling dat het rapport, in 1852 door De Backer bij het Ministerie ingediend, zou worden opgenomen in de officiële *Archives des missions scientifiques et littéraires*. Daar kwam echter, om welke redenen dan ook, niets van terecht, zodat hij er in 1862 toe overging, het stuk zelf te publiceren (14).

Bij wijze van introductie citeert hij enkele woorden, door een deelnemer aan het recente Congres te Brussel uitgesproken:

«Trois grandes personnifications: France, Angleterre, Allemagne, se sont disputé avec ardeur la palme de la civilisation occidentale. Science, littérature, politique, elles ont prétendu tout régir de haut. D'abord absorbées chacune dans la contemplation de leur propre pensée, elles daignaient à peine se consulter, s'écouter mutuellement. Puis, sentant l'insuffisance de toute civilisation isolée, telle grande qu'elle soit, et redoutant le décadence qui s'avançait, elles ont tendu les bras l'une vers l'autre en rejetant des rivalités indignes de leur époque.

Mais ce n'est qu'en passant par notre foyer que leur esprit peut se pénétrer intimement et achever de se comprendre. Déjà elles l'ont pressenti, car tandis qu'autrefois elles auraient cru s'humilier en nous adressant sérieusement la parole, elles donnent aujourd'hui de nombreuses marques d'attention à notre pays, et paraissent disposées à fonder sur lui de grandes espérances.» (15)

Graag maakt hij deze gedachten tot de zijne: "Dans ces beaux royaumes de Guillaume et de Léopold, la littérature prend un essor nouveau, elle entre dans une ère nouvelle (...). Aussi, depuis quelques années, l'antique Néerlande voit-elle ses provinces se peupler d'académies, d'universités, de collèges, de gymnases, d'écoles, de bibliothèques, d'imprimeries, de librairies, et la génération qui s'élève et grandit à l'abri d'institutions libérales, se livrer aux travaux de l'intelligence avec l'ardeur de la jeunesse et du véritable patriotisme".

(14) De ondertitel luidt: "1ère Partie. Langue néerlandaise". Het tweede deel heeft nooit het licht gezien.

(15) De - door De Backer niet genoemde - auteur van deze regels was Th. Olivier, die tot het Brusselse Congres van 1851 had bijgedragen met een communicatie (in het Frans) over "l'avenir de la littérature et de la librairie dans les Pays-Bas" (*Handelingen*, 197-206).

Hierop volgen twee nogal droge lijsten van respectievelijk 24 en 20 namen, filologen en historici enerzijds, dichters anderzijds, die allen nobele pogingen hebben gedaan "pour rendre leur patrie respectievelijk libre de tout servage intellectuel, c'est-à-dire pour l'affranchir au sud de l'influence française, à l'est de l'influence allemande".

De taak, die hijzelf op zich heeft genomen, acht hij "délicate, épineuse, puisqu'il s'agit de mettre en défaut ce dicton inventé par madame de Staël, et auquel elle avait su avec tout son esprit donner une certaine vogue: 'l'idiome hollandais est un coassement de grenouilles rédigé en grammaire!' Or ce coassement est une langue qui remonte à une haute antiquité, qui a ses règles, sa syntaxe, qui ne manque même pas de souplesse, de douceur et d'énergie, une langue qui a fourni une littérature brillante, que j'appellerai *littérature néerlandaise*" (16).

De betrekkelijk summiere beschouwingen, die hij aan de Nederlandse *letterkunde* wijdt, ga ik hier met stilzwijgen voorbij, want wij zullen die - veel uitvoeriger - terugvinden in zijn Parijse colleges.

Wat de taal betreft, geeft hij een zeer correcte omschrijving van het begrip *Dietsch* en vervolgt dan:

"Le *Dietsch* était la langue parlée primitivement dans la Dacie, la Mésie, la Pannonie, la Germanie et la Flandre; plus tard, quand les nationalités teutoniques commencèrent à se dessiner et à se détacher du tronc commun, les dialectes teutoniques apparurent avec elles. Il s'en forma trois principaux: le Maeso-gothique, le Franck et le Saxon ou Anglo-Saxon." (17)

Hij verklaart verder dat "sur les côtes de la Mer du Nord, le *Dietsch* est resté une langue aux douces flexions; dans les montagnes de la Germanie, il acquit une accentuation plus rude", hetgeen ligt "à la différence des climats" (18).

(16) *Rapport*, 7-10. - De term "néerlandais" heeft De Backer zeker niet uitgevonden. Maar de voorzichtigheid waarvan hij blijk geeft (vgl. ook *Histoire de la littérature néerlandaise*, 21: "Cette population (van de Aa tot aan de oostelijke grens van Nederland) parle une langue qui lui est propre et que j'appellerai 'la langue néerlandaise'". Cursivering van mij. P.B.) wijst er op dat de term in Frankrijk nog vrij ongebruikelijk moet geweest zijn. In dit opzicht is het geval van Snellaert bijzonder interessant. Enerzijds is hij een resoluut tegenstander van het onderscheid tussen *flamand* en *hollandais*, maar anderzijds draagt het boek, waarin deze categorische uitspraak voorkomt en dat de gehele Nederlandse letterkunde behandelt, de titel: *Histoire de la littérature flamande!* Misschien houdt dit verband met het feit dat van oudsher het woord *flamand* door de francofonen niet alleen werd gebezigd m.b.t. de Zuidelijke Nederlanden, maar ook als vertaling van (*Neder-*)*duitsch*. Zie b.v. de Franse correspondenten van Constantijn Huygens, en Huygens zelf in zijn Franse brieven.

(17) *Rapport*, 16.

(18) *id.*, 17.

Hij juicht het toe dat de onduidelijke term *Nederduits* door *Nederlands* is vervangen: "Le mot *nederlandsch* survécut à toutes les révolutions philologiques; on l'employa encore lorsqu'au 17ème siècle l'esprit de parti eut inventé les langues *flamande* et *hollandaise* et fait accroire ainsi que les Flamands avaient un idiome différent de celui de la Hollande, tandis que l'un et l'autre ne sont en réalité qu'une seule et même langue" (19).

Interessanter dan De Backers taalhistorische betoog is deze rotsvaste overtuiging van de wezenlijke eenheid van het Nederlandse taalgebied. Hij zal nooit moe worden daarop te hameren. Hij gebruikt niet alleen het adjectief *néerlandais*, maar ook - en met nadruk - het in Franse oren zo raar klinkende substantief *la Néerlande* als equivalent van "de Nederlanden" (20). Doch er dient hier te worden opgemerkt dat hij slechts aan de taalkundige en culturele eenheid denkt. Als buitenlander veroorlooft hij zich niet de minste aanmerking op de politieke scheiding tussen Noord en Zuid. De "deux beaux royaumes" bestaan nu eenmaal, en hij houdt niet minder van Leopold dan van Willem. Zelf is hij probleemloos Fransman. Wel herinnert hij graag aan de oude tijd, "ces jours d'immortelle mémoire", toen alle Nederlandstaligen "étaient concitoyens et s'embrassaient dans un amour commun d'une seule et même patrie" (21). Maar aan hem is allerminst een irredentist verloren gegaan.

Laten wij na deze uitweiding tot het rapport terugkeren. Uit al zijn bevindingen trekt De Backer resoluut de slotsom dat het tijd wordt, het Nederlands een plaats in te ruimen bij het Franse onderwijs. Om deze stelling nog meer kracht bij te zetten brengt hij drie argumenten naar voren:

1) Een overweging van utilitaristische aard, alleen geldig voor mensen uit de Westhoek: "Pourquoi la France ne relèverait-elle pas l'enseignement de cette langue dans une partie de son territoire où elle est encore pleine de vie? Elle procurerait ainsi à la jeunesse studieuse de la Flandre française un moyen facile d'apprendre en peu de temps les langues du Nord, qui sont toutes congénères et ont entr'elles de nombreux traits de ressemblance".

(19) *id.*, 20. - Zo ook Snellaert (zie noot 16) en Thijm: "Nous entendons par *littérature néerlandaise* l'ensemble des productions de l'art littéraire s'énonçant dans la langue néerlandaise". Het woord *néerlandais* "exprime l'identité absolue de ce qu'un provincialisme suranné désigne sous les noms de hollandais et de flamand" (*De la litt. néerl.*, 5, 7).

(20) Het komt echter ook voor dat De Backer *Néerlande* gebruikt om *Nederland* aan te duiden. Zo in *Etudes Néerlandaises*, 7: "Le célèbre Jacob Grimm a fait une grammaire où il enseigne que les langues de la Suède, de la Norwège, du Danemark, de l'Islande, de l'Angleterre, de la *Néerlande*, de la Frise, d'une partie de la Suisse, du Nord de la Belgique et de la France, appartiennent toutes à la famille germanique".

(21) *Handelingen van het 2de Ned. Litt. Kongres*, 1850, p. 64.

2) De ontwikkelde Fransman zou niet onkundig moeten blijven van de Nederlandse taal,

"car lui qui sait par coeur Goëthe et Schiller, et qui a lu et commenté Wieland, Klopstock, Burger, Novalis, Thieck, Arnim, Immermann, Grable, Bettina, Stolberg, Ulhand, Justin Kerner, Ruckert, Kant, Heghel, tous ces illustres poètes et ces grands philosophes qui sont la gloire de la littérature haut-allemande, il ne faut pas qu'il reste indifférent aux travaux du génie bas-allemand. La pensée entière de toute une race ne peut être comprise qu'autant qu'on puisse la saisir dans son ensemble et dans son unité" (22)

Met andere woorden, wie uitsluitend Duits leert, kan maar een onvolledige en dus scheve voorstelling hebben van de Germaanse wereld. Een nogal verrassend standpunt, en gevaarlijk ook, want hier worden Nederlands en Nederduits over één kam geschoren en wordt het Nederlands om zo te zeggen bij het Duits ingelijfd!

3) Het belangrijkste:

"La France, qui a sondé les profondeurs de l'Antiquité pour y découvrir les origines du langage humain, ignore les préoccupations intellectuelles des provinces néerlandaises, parce qu'elle considère le néerlandais comme un patois sans littérature et sans grammaire, rude et grossier, plat et pauvre, et qui convient tout au plus à quelques rustres dans les bruyères de la Campine ou dans les marais du Moerdyck. Et pourtant, qu'elle est féconde en ce moment l'activité des esprits depuis les rives fleuries de l'Yser jusqu'aux bords de l'Amstel!" (23)

Waarop De Backer nog eens wijst op het geestdriftwekkende tafereel dat hij in het begin heeft opgehangen van de opleving van wetenschap en letteren in de Nederlanden.

Aldus De Backer in zijn *Rapport*. Twintig jaar later, in mei 1871, dus toen bij iedere Fransman de nederlaag nog vers in het geheugen lag, hervat hij zijn lievelingsthema en in het voorwoord bij de *Etudes néerlandaises* pleit hij nog eens voor de invoering van het Nederlands op de Franse scholen. Hier duikt het tweede argument van 1851 weer op, zij het in een andere vorm. De Backer wenst de nieuwe minister van Onderwijs, Jules Simon, geluk omdat deze de studie van het Duits voorstaat. "Si les générations nouvelles", schreef Simon, "veulent s'opposer à l'envahisse-

(22) Zoals men ziet, zijn 7 van de 17 Duitse eigennamen, die hier genoemd worden, verkeerd gespeld. Het is opvallend dat zo goed als alle Duitse zinnen of titels, die door De Backer worden aangehaald, van de afzichtelijkste fouten wemelen (*Geschichte der niedersächsischer Sprache.-Germanischen volkstamen.-Denkmäler altmederländischer Sprache und Literatur*). Wat ervan te denken? Men deinst terug voor het idee dat een filoloog, een specialist in de Germaanse taalkunde nog wel, zulke enormiteiten zelf zou hebben begaan. Maar dat hij die tijdens het corrigeren van de drukproeven over het hoofd gezien zou hebben, is ook nauwelijks aan te nemen. Liet hij het correctiewerk soms aan anderen over?

(23) *Rapport*, 25-26.

ment de la race germanique, il faut qu'elles la comprennent, qu'elles l'analysent et qu'elles puissent, à leur tour, pénétrer dans ses terres et s'y faire comprendre". Maar, merkt De Backer op, "la langue allemande ne peut pas suffire seule à donner une notion complète de la grande famille germanique". De minister zou dus moeten "étendre le cercle des études nouvelles et fonder l'enseignement de la philologie germanique comparée", - een programma waarin, al wordt dit niet met zoveel woorden gezegd, ook de Nederlandse taal de plaats zou krijgen die haar toekomt.

De Backer moet evenwel hebben beseft dat zijn redenering eigenlijk niet goed aansloot bij die van de minister. Diens doel was een tegenaanval of althans een tegenwicht voor te bereiden om "l'envahissement de la race germanique" te keren, waarbij hij natuurlijk alléén de Duitsers op het oog had. Daar de andere Germaanse volkeren volstrekt niet agressief waren, konden hun talen vanuit dat standpunt best verwaarloosd blijven. In elk geval gooit De Backer het over een andere boeg en besluit hij, enthousiaster dan ooit, met te beklemtonen dat de taal, de geschiedenis en de literatuur van het Nederlandse volk "sont celles d'une nation intrépide, laborieuse et libre" en rechtvaardigt de drieledige inhoud van zijn nieuwe boek met de hoop daardoor iets tot het herstel van Frankrijk te hebben bijgedragen:

"Puisse cette trilogie fortifier une âme française dans l'amour du travail, dans la vertu et le sentiment de la dignité nationale! Et puisse la France se régénérer, à l'exemple de la Néerlande, par le culte de Dieu, de la famille et de la patrie!" (24)

Men weet dat De Backer niet alleen onvermoeibaar voor de goede zaak is opgetreden, maar dat hij ook zelf de handen uit de mouwen gestoken heeft. Alvorens op zijn activiteit als docent in te gaan zou ik echter nog even willen stilstaan bij een punt waarop V. Celen in zijn boek over Frans-Vlaanderen terecht de aandacht heeft gevestigd. Celen merkt op dat de oprichters van het Comité flamand de France "hun moedertaal niet voldoende meer kenden. Op de congressen en vergaderingen, welke zij in Vlaanderen komen bijwonen, zijn zij meestal verplicht in het Fransch te spreken, zoozeer zijn zij meestal van hun taal vervreemd" (25). Slaat dit ook op De Backer? Dat hij zich in zijn correspondentie met Vlaamse en Hollandse vrienden altijd van het Frans bediend heeft, is tot op zekere hoogte begrijpelijk, daar hij zich wendde tot mensen die allen thuis waren in het Frans. Maar het is opvallend dat hij ook op de twee Nederlandse

(24) *Et. Néerl.*, 11-12.

(25) V. CELEN, *Fransch-Vlaanderen. Letterkundige betrekkingen met Vlaanderen*. Antwerpen, 1933, p. 29.

Congressen, waaraan hij deelnam, noch mondeling noch schriftelijk één woord zei in het Nederlands. Zo mogen en moeten wij de vraag stellen in hoeverre hij het Nederlands beheerste. Hierop kunnen wij althans antwoorden wat zijn passieve kennis van de geschreven taal betreft, en wel aan de hand van de vele door hem vertaalde passages.

Nu laten deze vertalingen ongetwijfeld tamelijk veel te wensen over. Ik zal slechts drie voorbeelden noemen, alle aan overbekende teksten ontleend. In de derde strofe van het *Wilhelmus* geeft hij "Lijdt u" weer met "Si vous souffrez": hoe kan hij, liefhebber van de oude Nederlandse literatuur, vergeten zijn dat in de 16de-eeuwse taal *u* nooit als onderwerp wordt gebruikt? Nog vreemder is zijn vertaling van Coornherts graf-schrift "Hier rust/Diens lust/En vreught/Was deught/En 't waar/Hoe zwaar/'t oock viel "wordt onder de pen van De Backer: "Maintenant il repose, celui dont le plaisir et le travail étaient le bien et le vrai; *comme il est tombé de haut*." (26). In Tollens' *Overwintering* staat de volgende regel (324): "Daar brandt het eerste schot hun (*i.e.* de beren) schriklijk *door de vachten*", maar volgens De Backer schieten de belegerde schipbreukelingen "à travers les *ais*" (27). Deze evidente lexicale fout is te verwonderlijker omdat de door De Backer gekozen term ook vloekt met de hele situatie: hoe zouden de mannen van Barentsz door (of tussen) de planken hebben kunnen schieten, terwijl ze op het dak van de hut zaten?

Maar genoeg van dit pedante, zij het noodzakelijke onderzoek. Voor de tekorten van De Backer als lezer en vertaler is er, naar ik meen, een dubbele verklaring. Het is ten eerste mogelijk dat hij de afstand tussen zijn Westhoeks en het Nederlands heeft onderschat en dus niet de moeite genomen heeft, zich de standaardtaal grondig eigen te maken. Daar kwam ook bij de haast waarmee hij werkte. Hij had zo veel te zeggen, te openbaren aan een bodemloos onwetend publiek! Het was zaak, ontginnings- en bouwwerk te verrichten, grote perspectieven te openen, brede wegen aan te leggen: wat had dan wel een enkele kleine vergissing te betekenen?

* * *

(26) *Hist. de la litt. néerl.*, 197, 202.

(27) *E.N.*, 290. - Trouwens, wie zich de moeite getroost de vertaling van Tollens' gedicht onder de loep te nemen, stelt gauw vast dat die boordevol zit van leemtes, platitudes en uitgesproken onnauwkeurigheden. Dit neemt niet weg dat ze vlot leest en in zekere zin dus wel als doeltreffend kan worden beschouwd.

Begin 1852 suggereert De Backer aan de minister de oprichting van een leerstoel voor Nederlandse literatuur aan het glorierijke Collège de France. Hij was bereid, die gratis te bezetten. De minister blijkt erg dankbaar voor dat voorstel, kan het echter niet aanvaarden omdat er reeds een leerstoel bestaat "pour les langues et les littératures d'origine germanique". In de herfst van 1854 doet De Backer een nieuwe poging, zij het al op wat lager niveau: waarom geen leerstoel voor Vlaamse letterkunde aan de Faculteit der Letteren in Dowaaï? Maar hij ontvangt slechts een ontwijkend antwoord (28). De Backer was er de man niet naar om bij de pakken te gaan neerzitten. Wie van de hoofdingang geweerd wordt, kan via een zijdeurtje zien binnen te dringen. De gelegenheid hiertoe deed zich voor toen in 1867 de "salle Gerson" werd geopend.

In tegenstelling tot wat soms wordt beweerd (29), is De Backer nooit professor aan de Sorbonne geweest, maar hoogstens (zoals het Jaarboek van de Vlaamse Academie zich uitdrukt) bij de Sorbonne. De salle Gerson behoorde weliswaar aan, maar niet tot de alma mater. De universiteit van Parijs was eigenares van het gebouw (dat zijn naam te danken had aan het straatje waar het zich bevond), maar trok zich heel weinig aan van wat er daarbinnen gebeurde. Die salle Gerson was een originele instelling, een schepping van minister Duruy, min of meer op de Duitse *Privatdozenten* geïnspireerd, doch ook bedoeld om enigszins tegemoet te komen aan dat element van de publieke opinie dat de vrijheid van het Hoger Onderwijs verlangde.

Ze week op vier punten af van de gewone normen. De docenten hoefden geen universitaire titels te bezitten, ze waren aan geen programma gebonden en namen geen examens af, ze kregen geen salaris en werden telkens maar voor één jaar benoemd. De vrijheid, waarover ze beschikten, moet overigens met een korreltje zout worden genomen, want de minister was precies op de hoogte van wat zij - uur voor uur - vertelden (30).

(28) *Rapport*, 27.

(29) Een verwarring waartoe De Backer wel eens zelf aanleiding gaf. Zie de ondertitel van zijn *H.L.N.*

(30) Over de salle Gerson vindt men nogal veel inlichtingen in de verslagen, nota's en andere met de hand geschreven papieren van de Archives Nationales (AJ¹⁶, vooral 273), maar ook in een brochure die op 15 maart 1871 door 18 docenten, waaronder De Backer, werd getekend onder de titel *Origines et état actuel des cours libres d'Enseignement Supérieur à la salle Gerson* (AJ² 255), in een tamelijk kritisch artikel van Jean LAROCQUE (*Revue de l'Instruction Publique, de la littérature et des sciences*, 25 nov. 1869) en in de memoires van Eugène MOUTON, *Un demi-siècle de vie, 1848-1901*, Paris, z.j. Over Mouton zie volgende noot.

Er waren onder de docenten twee categorieën: aan de ene kant jonge gegradueerden, die eens hoogleraar hoopten te worden en intussen graag gebruik maakten van deze mogelijkheid om zich in de welsprekendheid te oefenen en om reeds naam te maken; aan de andere kant mensen die geen universitaire ambitie koesterden en er uitsluitend op uit waren, hun ideeën weerklink te doen vinden. De eerste categorie was, naar het schijnt, in de meerderheid. Daartoe behoorden o.a. Gaston Paris, de geniale medievist, G. Schlumberger, de latere archeoloog, en de germanist Bossert, wiens *Histoire de la littérature allemande* in mijn studententijd nog in de boekhandel verkrijgbaar was. Uit de tweede categorie weet Eugène Mouton, een collega van De Backer (31), twee namen te noemen: de beeldhouwer Charles Rochet, die mede-verantwoordelijk zou zijn voor het ruitersstandbeeld van Karel de Grote in de buurt van de Notre-Dame, en de wel zeer aparte figuur van de amateur-astronoom Emmanuel, die er vermaak in schepte, tegen de officiële astronomen van het Parijse observatorium van leer te trekken en, daar dezen zijn woeste aanvallen onbeantwoord lieten, luidruchtig te triomferen. Hij trok volle zalen! (32).

"Les cours d'enseignement de la salle Gerson, dits cours libres", schreven De Backer en zijn collega's in 1871, "n'ont eu jusqu'à ce jour qu'une existence toute dépendante du bon vouloir administratif, qui d'ailleurs ne s'est jamais démenti. Cet enseignement nouveau n'est encore qu'une expérience". Een experiment, dat wel veelbelovend leek (het aantal docenten was in twee jaar tijds van 7 tot 24 gestegen, er werden in 1869-1870 niet minder dan 487 college-uren gegeven) en dat zelfs in de buitenlandse pers werd besproken, b.v. in de *Précurseur d'Anvers*, de *Gazette van Gendt*, de *Amsterdamsche Courant* (33). Doch het viel al met al niet mee. Mouton, die de docenten tot een vereniging had gegroepeerd, waarvan hij de voorzitter en De Backer de secretaris was, meende in 1872 dat het uit was en ontbond de vereniging (34). Een voorbarig besluit, want de salle Gerson schijnt haar bestaan nog tot ca 1880 te hebben gerekt. In elk geval

(31) Deze Mouton, een gewezen officier van justitie, doceerde in de salle Gerson strafrecht. Hij was bevriend met De Backer, wiens eerste college hij in het *Journal Officiel de l'Empire français* van 1 juni 1869 in zeer vleierende bewoordingen aankondigde: "M. de Backer n'est pas seulement un savant connu depuis de longues années par ses travaux (...) C'est aussi, et là est le charme incomparable de son enseignement, un *Flamand de France*; et sa parole, sa personne même, sont tellement d'accord avec son sujet qu'on se croirait en Flandre rien qu'à l'écouter". Deze captatio benevolentiae werd twee jaar later door De Backer herdrukt als inleiding bij zijn *Hist. de la litt. néerl.*

(32) *Un demi-siècle*, 189.

(33) *Origines et état actuel*, 5.

(34) Brief van 18.2.1872 (AJ¹⁶, 273).

was Mouton ontgoocheld. Zeker bewaarde hij geen slechte herinneringen aan de salle Gerson. "Mais on aura beau faire, des chaires ouvertes au premier venu pourront trouver des professeurs tant qu'on en voudra, mais des auditeurs sérieux, jamais. On a déjà assez de peine à peupler sérieusement les cours réguliers!" (35). Of zijn vriend De Backer het eens was met zo'n pessimistische visie? Ook voor hem is de weg naar de salle Gerson niet altijd over rozen gegaan.

De Backer maakte geen deel uit van het troepje docenten waarmee de salle Gerson debuteerde in het tweede semester van het universitaire jaar 1867-1868. In het volgende jaar geeft hij tijdens het eerste semester één college Nederlandse literatuur, en tijdens het tweede twee, te weten één weer over Nederlandse literatuur en één over "la formation de la langue néerlandaise et ses rapports avec l'allemand, l'anglais, le danois, le suédois, le norvégien et l'islandais" (36).

De toeloop was niet overweldigend. In de eerste drie maanden van 1869 schommelde het aantal toehoorders tussen 6 en 16. Zulke cijfers hebben uiteraard maar een relatieve waarde. Mouton, de criminoloog, had nauwelijks meer succes en sommige collega's - b.v. de heren Grégoire en Michels, die respectievelijk Siamees en Cochinchinees gaven - nog minder (37). Trouwens, zoals de toenmalige deken van de Faculteit der Letteren in een ander verband opmerkte, kan een cursus "fait à quelques disciples d'élite, rassemblés autour d'une table", wel eens "une grande mémoire et des résultats durables" opleveren. "La statistique ne veut pas dire grand'chose" (38). Toen ik dit las, moest ik ineens denken aan de foto die Karel van de Woestijne als professor in Gent voorstelt, omgeven door een zestal studenten, waaronder Jan Greshoff en enkele latere hoogleraren.

Niet iedereen evenwel zag dat in, en De Backer staat niet op de lijst van de 22 docenten voor het jaar 1869-1870 (39). Immers, de vice-rector, ervan uitgaande dat "ce cours, bien que savant, n'a pas obtenu de succès", had de herbenoeming afgeraden (40). Maar op 9 november is hij van idee veranderd. Aangezien "d'autres professeurs, qui n'avaient pas eu plus de succès que M. de Backer, ont cependant été autorisés à reprendre leur enseignement, il n'y a pas lieu en l'état (één woord onleesbaar) de refuser à M. de Backer l'autorisation qu'il sollicite et dont il est digne du reste par

(35) *Un demi-siècle*, 190.

(36) Volgens de in Arch. Nat. berustende officiële ordo lectionum.

(37) Anoniem rapport, ook in AJ¹⁶, 273.

(38) Brief aan de minister van 19.12.1867 (AJ², 256).

(39) Ministerieel besluit van 30.10.1869 (AJ¹⁶, 273).

(40) Brief van de minister aan de vice-rector van 30.7.1869 (*id.*).

son honorabilité et aussi par son savoir. C'est le talent d'exposition qui lui fait défaut. J'inscris provisoirement son nom sur le projet d'affiche" (41). In het eerste semester gaf De Backer "un cours de grammaire comparée des langues germaniques, d'après les principes exposés dans l'ouvrage du docteur Kelle" (42), en in het tweede semester behandelde hij het Nederlandse toneel (43).

In 1870-1871 werden de colleges in de salle Gerson, o.a. uit zuinigheidsoverwegingen, geschorst (44). Maar op 7 november 1871 schrijft de nieuwe minister aan de vice-rector dat De Backer niet behoort tot "les personnes que vous m'avez désignées comme pouvant être autorisées" (45). Wellicht hield deze vaststelling een vraag in, want de vice-rector precieert op 27 november dat de dossiers thans aan een commissie worden voorgelegd en dat de commissie het niet raadzaam heeft geacht, de naam van De Backer op de lijst van de te herbenoemen docenten (14 in totaal) te plaatsen (46). Er is alle reden om aan te nemen dat de minister zich hierbij heeft neergelegd.

(41) Brief van de vice-rector aan de minister (*id.*). - De appreciatie van de vice-rector over De Backers tekort aan "talent d'exposition" wordt in het artikel van Mouton (zie noot 31) tegelijk bevestigd en vergoelijkt: "M. de Backer n'est pas un orateur, encore moins un conférencier, amis un savant de cette science simple et douce qui, tout en ayant le front sérieux, a la bouche souriante". In zijn memoires vergenoegt hij zich met droogjes op te merken dat De Backer "n'était pas sans valeur" (*Un demi-siècle*, 189).

(42) Brief van De Backer aan de minister, 8.11.1869 (AJ¹⁶, 273). - Dit college is in boekvorm verschenen als *Essai de grammaire comparée des langues germaniques. Phonétique, formation des mots. Le nom en sanscrit, gothique, haut-allemand, bas-allemand, anglo-saxon, anglais, néerlandais, frison, norrois, norvégien, islandais, suédois, danois* (Parijs, 1872). - In De Backers brief van 8.11.1869 staat o.a. het volgende: "M. le sénateur préfet de la Seine a bien voulu me permettre d'ouvrir à Paris un cours d'adultes en faveur des ouvriers flamands et belges". Het zou de moeite waard zijn om eens na te gaan hoe die cursus bedoeld was en wat er van dat plan geworden is.

(43) Brief van De Backer aan de rector, 22.2.1870 (*id.*).

(44) Brief van de minister aan de vice-rector, 14.1.1871 (*id.*).

(45) AJ¹⁶, 273.

(46) *id.*

Wie de discipelen van De Backer waren, wat hen er toe bracht bij hem college te lopen, weten wij niet. Wij tasten, wat dat betreft, volkomen in het duister. Het is evenwel zeker niet verkeerd aan te nemen dat zijn gehoor uit mensen bestond voor wie de Nederlandse letterkunde absoluut vreemd was. Hij zag zich dus verplicht de werken, waarover hij het had, eerst samen te vatten en lange citaten hieruit te geven - alles natuurlijk in het Frans. De resumés en de (soms zeer lange) aanhalingen maken bij elkaar twee derde tot drie vierde van zijn betoog uit. De ruimte, die beschikbaar bleef voor persoonlijke beschouwingen, was bijgevolg nogal gering.

Daar komt nog iets bij, nl. dat De Backer er helemaal geen aanspraak op maakt, als een zelfstandige literair-historicus op te treden. Niet alleen beroept hij zich telkens op Jonckbloet, Blommaert, Ten Brink of Mone, maar, wanneer hij ergens een commentaar vindt dat bij hem in de smaak valt, neemt hij dit eenvoudig over. Zijn voornaamste zegslieden zijn, zoals te verwachten was, Alberdingk Thijm en, nog meer, Snellaert. Aan *De la littérature néerlandaise* van de eerste (47) ontleent hij o.a. een passage over de taaië populariteit van de Heemskinderen, een oordeel over de carolingische cyclus, een uitvoerige evocatie van Anna en Maria Visscher (48). Uit Snellaerts *Histoire de la littérature flamande* (Brussel, 1847) schrijft hij het thema van *Karel ende Elegast* over, een belangrijke opmerking betreffende het verschil tussen "spreker" en "dichter", de ontleding van de Gentse spelen van 1539, een geestdriftige lofzang op Datheen (49). Doch er zijn nog tal van andere, minder vaak aangeboorde bronnen: zo heeft hij veel te danken aan Popeliers *Pièces de l'histoire des Chambres de rhétorique* (50), en de onthoofding van Egmont en Hoorn schildert hij met het penseel van Schiller! (51) Ook komt het wel eens voor dat De Backer, zonder zelf partij te kiezen, verschillende opinies naast elkaar plaatst, b.v. die van Görres, Snellaert en Thijm t.o.v. de *Reis van Sinte Brandaen* (52).

Ik heb alleen voorbeelden uit de *Histoire de la littérature néerlandaise* genoemd, maar de methode is precies dezelfde in de studie over Vondel en over de vrouwen in de Nederlandse letterkunde (53).

(47) Amsterdam, 1854, Vgl. mijn studie over dit weinig bekende werkje in *VMVA*, 1965, pp. 329-361.

(48) *H.L.N.*, 96, 100, 205.

(49) *id.*, 64 vlg., 132 vlg., 180, 193.

(50) *id.*, 171.

(51) *id.*, 185.

(52) *id.*, 110.

(53) Zie verderop, 169.

Waarom is De Backer in zijn *Histoire* niet verder gegaan dan "jusqu'à Vondel", d.w.z. tot aan de geboorte van Vondel? De aannemelijkste verklaring lijkt mij te zijn dat hij in het begin wel van plan was, enkele jaren aan de salle Gerson verbonden te blijven, zodat hij ook de volgende perioden zou hebben kunnen behandelen. Die hoop is, zoals wij gezien hebben, niet, of maar zeer weinig, in vervulling gegaan, en De Backer heeft genoeg moeten nemen met in zijn tweede boek studies over afzonderlijke kwesties te verzamelen.

Laten wij nu eens een kijkje nemen in de inhoudsopgave van de *HLN*:

Introduction	Page
De la langue néerlandaise et des premiers monuments écrits en néerlandais . . .	20
Cycle mérovingien	33
Cycle carlovingien	49
Charles et Elegast	63
Ogier des Ardennes	67
La chanson des Saxons	71
Guillaume d'Orange	79
Dernières traditions carlovingiennes	83
Roman des Lorrains	84
Roman d'Aïol	88
Floris et Blanche fleur	90
Renaut de Montalban ou les quatre fils Aymon	96
Cycle du roi Arthur ou de la Table-Ronde	101
La poésie dans les cloîtres	103
La poésie lyrique	120
Poésie didactique de Van Maerlant	141
Melis Stoke	149
Van Helu	150
Boendaele	152
Jean de Weert	154
Jean de Ruysbroeck	156
Les frères de la vie commune	157
Louis Van Velthem	158
Henri Van Aken	160
Dirc Potter	162
Baudouin Van der Loren	165
Augustijnken	166
Guillaume de Hildegarsberch	167
Sociétés de Rhétorique	169
Le mystère de Niervart	172
Esmorée	176
Les chants politiques	184
Anna Bijns	191
Guillaume Van Zeulen	192
Houwaert, Cornelis Vanghistele	193
Dathenus	193
Marnix de Ste-Aldegonde	195
Roemer Visscher	200

Coornhert	202
Spieghel	203
Anna Roemer	205
Maria Tesselschade	205
Heinsius	208
Van Zevencote	210
Naissance de Vondel	213

De vele lacunes, die het boek van De Backer vertoont, zijn voor het merendeel allesbehalve verbazend. Laten wij b.v. niet vergeten dat *Elckerlijck* en *Mariken van Nieumeghen*, die hij met stilzwijgen voorbijgaat, pas in het laatste decennium van de 19de eeuw "herontdekt" werden. Interessanter is dat De Backers visie op de middeleeuwse en 16de-eeuwse literatuur in meer dan één opzicht van de onze afwijkt. Hij maakt geen duidelijk onderscheid tussen ridderideaal en hoofse cultuur. Hij ziet in de Renaissance om zo te zeggen een dochter van de Reformatie⁽⁵⁴⁾. Hij stelt Marnix van Sint Aldegonde zonder meer op één lijn met Coornhert als kampioen van de gewetensvrijheid⁽⁵⁵⁾. Maar wie zou het hem kwalijk nemen dat hij niet altijd op het oordeel van het nageslacht heeft weten vooruit te lopen? Meer in het algemeen krijgt men de indruk dat hij de stof niet voldoende beheerst om hiervan een overzichtelijke beschrijving te kunnen geven. Ook dit is verklaarbaar. Sinds een jaar of veertig waren zo overstelpend veel, grote en kleine, schatten opgedolven dat het moeilijk viel die juist te waarderen en netjes in te delen. Van De Backer kan men een prestatie niet vergen waartoe tenslotte zelfs een Jonckbloet niet in staat bleek te zijn⁽⁵⁶⁾.

Hetgeen natuurlijk niet inhoudt dat er in De Backers betoog geen bepaalde tendensen te bespeuren zijn. Daar is in de eerste plaats de systematische poging om het nationale element te beklemtonen. Dit leidt De Backer er toe, zoveel mogelijk het gebied van de Nederlandse letterkunde ten koste van de Duitse (soms ook van de Engelse) te verwijden en de invloed van de Franse literatuur tot het minimum te beperken.

De *Heliand* is "écrit dans l'idiome néerlandais du VIIIème siècle". Immers, "à cette époque reculée la langue des Saxons, des Anglo-Saxons, des Franks et des Frisons, peuplades dont s'est formée la famille néerlandaise, cette langue, dis-je, était la même pour elles toutes, variée seulement par des différences de prononciation qui constituaient et constituent encore les dialectes néerlandais"⁽⁵⁷⁾. Het door Willems gepubliceerde vers van Bock wijst er op dat het thema van het *Hildebrandslied* in

⁽⁵⁴⁾ H.L.N., 192.

⁽⁵⁵⁾ *id.*, 200.

⁽⁵⁶⁾ G. BROM, *Geschiedschrijving van onze letterkunde*, Amsterdam, z.j., 67 vlg.

⁽⁵⁷⁾ H.L.N., 22 vlg.

de 16de eeuw nog levend was in Vlaanderen: "La persistance du chant d'Hildebrand dans les Pays-Bas est sinon une preuve de son origine néerlandaise, au moins une présomption en faveur de cette hypothèse"⁽⁵⁸⁾. En waarom zou niet ook *Beowulf* door de Nederlanden mogen worden opgeëist? "Cette épopée anglo-saxonne se déroule en partie dans la Zélande et la Frise; elle est écrite dans un dialecte qui diffère peu de l'idiome primitif de ces provinces néerlandaises"⁽⁵⁹⁾. Doch tenslotte verliest De Backer de realiteit niet helemaal uit het oog: "Voilà l'ensemble des documents qui ont conservé des formes primitives de la langue néerlandaise avant le douzième siècle. J'ai cru devoir vous les signaler pour que vous puissiez apprécier les modifications qu'elle a subies. C'est à partir seulement de cette époque qu'elle a revêtu une forme qui lui est propre et à laquelle elle est restée fidèle"⁽⁶⁰⁾.

Minder voorzichtig blijkt hij als hij het heeft over wat hij - curieus genoeg - de "merovingische cyclus" noemt. De inspiratie hiervan hoort grotendeels in de Nederlanden thuis. "Ecritte en allemand et d'après les idées du temps, on la considérait (*i.e.* l'épopée des *Nibelungen*) jusque dans ces dernières années comme une oeuvre d'origine allemande, mais de nos jours elle a été plus profondément étudiée, et l'on est maintenant convaincu que ce poème", waarvan het toneel "est dans les Pays-Bas, sur les rives du Bas-Rhin, de l'Escaut et de la Meuse", in werkelijkheid op Franke, dus Nederlandse saga's berust. Hij verwijst hierbij naar Snellaert, Mone, Jonckbloet, en acht het met Thijm "très probable que le texte néerlandais n'est pas une traduction de l'allemand, comme quelques-uns l'ont cru, mais que l'auteur néerlandais de l'an 1200 et son contemporain, le poète allemand, ont travaillé sur le même canevas, qu'ils ont tous deux suivi un texte écrit dans un dialecte thiois antérieur à leur époque". Hij gaat zelfs zo ver te veronderstellen "que les traditions qui font le sujet de cette épopée auront été importées en Allemagne à la suite d'émigrations parties des Pays-Bas" in de 12de eeuw. "Et alors quelque minnesinger allemand s'en sera emparé pour les reproduire dans sa langue et l'apprendre à l'Allemagne"⁽⁶¹⁾.

Naast het *Nibelungenlied*, die Germaanse *Ilias*, bestaat er een *Odyssee*, en wel *Gudrun*, een epos dat zich eveneens - de plaatsnamen spreken een duidelijke taal - in de Nederlanden afspeelt. Helaas is van *Gudrun*, in tegenstelling tot het *Nibelungenlied*, geen enkel fragment tot ons gekomen in een Nederlandse versie, "mais le texte allemand indique suffisamment

⁽⁵⁸⁾ *id.*, 30

⁽⁵⁹⁾ *id.*

⁽⁶⁰⁾ *id.*, 31.

⁽⁶¹⁾ *id.*, 34 vlg., 42.

qu'il a été à son origine composé en néerlandais, et que là est la source où il a puisé" (62).

Met de "carolingische cyclus" komen wij op een vastere bodem. Hier treft men tal van ontegenzeggelijk echt Nederlandse teksten aan. Doch bijna al deze epen, waaraan het ridderideaal ten grondslag ligt, lijken min of meer op Franse modellen. Is het volgens Jonckbloet niet zo dat het Nederlandse volk aan "volslagen gebrek aan oorspronkelijkheid" lijdt, dat "die zucht tot navolging, die eigen armoede verraadt", het "in het bloed zit"? (63). Nu gaat De Backer van de tegenovergestelde overtuiging uit. Hij heeft de discussies van nabij gevolgd die in geleerde kringen gevoerd zijn - Gaston Paris aan de ene, Bormans en Léon Gautier aan de andere kant - over de herkomst van de chansons de geste en hij schenkt de laatsten van harte bijval. "Pourquoi les poètes romans auraient-ils seuls, et les premiers, chanté un héros qui n'était pas de leur sang et qui ne pouvait pas leur inspirer les idées de leur race?" (64). Hier komt weer eens de merkwaardige, maar bij de romantici veel voorkomende verwarring tussen materie en kunstwerk tot uiting. Afgaande op het onloochenbare feit dat de tradities rondom Karel de Grote in de Germaanse wereld wortelen wordt het onmogelijk geacht dat ze *eerst* door Romaanse dichters in een literaire vorm gegoten zijn. Wat speciaal het *Roelantslied* betreft, brengt De Backer nog een ander argument naar voren om aan te tonen dat het oorspronkelijk in het Nederlands moet zijn geschreven: "C'est qu'il se trouve dans le texte de Thérout des mots qui sont évidemment d'origine néerlandaise", b.v. *Durandal*. Kiliaan "traduit *dur*, placé devant un adjectif ou un participe, par le latin *per* ou *valde*, et *dal* (de *dalen*) par *descendere* ou *demittere*. D'après le célèbre linguiste néerlandais, 'durandal' signifierait donc une épée qui abat et tue beaucoup". Maar uiteindelijk toont De Backer zich toch bedachtzamer dan zo'n gewaagde taalkundige redenering zou kunnen doen vermoeden. Er zijn, zo schrijft hij, talrijke verschillen tussen de Nederlandse en de Franse versie: "De ces différences on peut conclure, ce me semble, que les deux textes de la Chanson de Roland ne sont pas une traduction servile l'un de l'autre, mais que les deux ont été rédigés d'après une version plus ancienne, aujourd'hui perdue, et que le professeur Bormans a regardée volontiers comme originaire des Pays-Bas" (65).

Grif betuigt hij zijn instemming met "le docteur Jonckbloet" die "a de fortes raisons de croire que le roman néerlandais d'Ogier est plus ancien

(62) *id.*, 43.

(63) *Gesch. der Ned. letterk.*, I, 116 vlg.; II, 395. Aangeh. door Brom, 47.

(64) *H.L.N.*, 54

(65) *id.*, 59, vlg.

que le poème français", en wijst hij erop dat het thema van de *Heemskinderen* nog steeds voortleeft in de Nederlandse folklore (66). Maar wat te zeggen van *Floris ende Blanchefloer*, een werk dat qua inhoud door en door exotisch is en waarvan de auteur volmondig zijn afhankelijkheid van een Frans model toegeeft? De Backer gaat akkoord met Snellaerts oordeel: "Peu de poèmes peuvent être comparés à celui-ci sous le rapport de la délicatesse et du fini d'exécution, de la clarté d'exposition et du bonheur d'expression. En passant dans la littérature néerlandaise, cette production est devenue une pierre précieuse taillée avec toute la patiente adresse d'un artiste consommé" (67). Moet men hieruit soms afleiden dat Diederik van Assenede van zijn Franse voorganger als het ware maar een ruw ontwerp heeft ontvangen?

Nogal verbazend is in dat opzicht de behandeling van *Karel ende Elegast*. Na een weer aan Snellaert ontleend resumé van het gedicht levert De Backer ons bijzonderheden over de verschillende stadia van de publicatie, citeert en vertaalt een korte passage en voegt erbij: "Il y a loin de ces discours à ceux que Voltaire met dans la bouche des héros de la *Henriade*! Mais il y a loin aussi du dix-huitième au treizième siècle; il y a la distance du naturel à l'artificiel", etc. Van een eigenlijk commentaar is geen sprake. Waarom nu heeft De Backer niet meer aandacht besteed aan *Karel ende Elegast*, dat niet alleen een meesterwerkje is, maar ook juist een van de origineelste producten van de middelnederlandse literatuur? (68)

Het gericht zijn op het nationale heeft bij De Backer negatieve en gelukkige gevolgen gehad. Negatief is zijn minachting voor de Brits-Keltische romans (laat staan voor de "klassieke"). *Lancelot*, *Walerwein* en *Fergunt* worden samen in twee bladzijden afgedaan: "Ces trois épopées du cycle d'Arthur sont les seules qui aient échappé au naufrage, mais les héros dont elles célébraient les entreprises n'étaient pas des Néerlandais; le peuple de la Néerlande ne s'intéressait donc que médiocrement à ces chevaliers, braves sans doute, qui combattaient pour Dieu, leur dame et leur prince, mais qui en définitive n'étaient pas nés sur le sol flamand ou hollandais. Le coeur qui les animait ne brûlait pas du feu sacré de la patrie

(66) *id.*, 70, 96 vlg. - Jonckbloet schijnt zijn opinie over *Ogier* te hebben herzien. In de 3de uitgave van zijn *Gesch. der Ned. Letterk.*, 1884, I, 391 vlg., neemt hij aan dat het mnl. gedicht naar een Frans origineel is bewerkt.

(67) *id.*, 90 vlg.

(68) *id.*, 63 vlg.-

des Guillaume d'Orange et des pairs de Charlemagne; la nation néerlandaise oublia bientôt Arthur et ses paladins" (69).

Positief is de verheerlijking van het lied, dat De Backer voor de zuiverste, de meest spontane uitdrukking van de volksziel aanziet. Hij heeft daar niet minder dan 13 bladzijden voor over. Hij vertaalt in extenso *Het waren twee cominckinderen*, het vers dat "toutes les mères de Néerlande ont chanté à leurs enfants", dat "a traversé les âges et est sorti des entrailles du peuple", *Het daghet in den oosten, Heer Halewijn, Naer Oostland willen wy ryden, De konincsdochter* ("une délicieuse chanson"), *De drie ruiters*. Hij geeft telkens de nodige inlichtingen over de historische achtergrond. Met geestdrift bespreekt hij het *Wilhelmus*, dat, nauwelijks uit de pen van Marnix gevloeid, een echt volkslied is geworden, dat de strijders tegen Spanje, tegen Lodewijk XIV, en nog in 1813, kracht en moed zou instorten: "La Marseillaise seule a exercé sur des masses d'hommes une puissance pareille" (70). Heel anders bij Snellaert, die alleen in het voorbijgaan gewag maakt van het *Wilhelmus* (71) en in alle talen zwijgt over het volkslied als zodanig. Zo onverschillig blijkt Alberdingk Thijm niet te zijn (72), maar het echte enthousiasme vinden wij toch eerst bij De Backer. Hij sluit natuurlijk aan bij Grimm, bij Willems, bij Hoffmann von Fallersleben en vele anderen, maar de vurige interesse voor het volkslied was ook een kenmerk van zijn milieu: Charles Coussemaker, mede-oprichter van het Comité flamand de France, is er dan ook dank zij zijn in 1856 verschenen *Chansons populaires des Flamands de France* het meest bekende lid van gebleven.

Was De Backer, die zo veel ophad met de vaderlandslievende inspiratie van het *Wilhelmus*, even gevoelig voor de vroomheid die daar óók uit spreekt? Hoe was, meer in het algemeen, zijn houding tegenover het godsdienstige in de literatuur? Deze vraag kan men niet ontwijken, zeker niet wanneer sprake is van een boek over middeleeuwse en 16de-eeuwse werken.

Welnu, er zijn uitingen van de religie waarvan hij het belang best inziet. Hij stelt Datheen zeer op prijs, in tegenstelling tot Lucas de Heere, Colijn van Rijsel of Karel van Mander, die "ne communiquent au lecteur aucune émotion et le laissent froid" (73). Hij vergeet het *Geuzenliedboek* niet, en blijft lang bij Anna Bijns stilstaan. Hij vertaalt niet alleen haar bekende vers over Luther en Maarten van Rossum, maar ook, als voorbeeld voor

(69) *id.*, 102.

(70) *H.L.N.*, 124-137, 196.

(71) *Hist. de la litt. fl.*, 101.

(72) *De la litt. néerl.*, 66.

(73) *H.L.N.*, 193.

haar "élan vers Dieu", het hymnische gedicht *Looft den Heere, gij hemelen en 't firmament* (74).

Doch erg diep gaat dit alles niet. Na te hebben genoteerd dat de eerste middeleeuwse liederen "sont sorties de la plume de simples religieuses" en in de 13de eeuw thuishoren, schrijft hij: "C'est une soeur Hadewig, c'est une pauvre clarisse qui ont exhalé dans des strophes enthousiastes leur brûlant amour pour le céleste époux. On cite encore une soeur Bertken d'Utrecht, qui vécut cinquante-sept ans recluse à Buurkerk" (75). Hadewijch was toen nog zo goed als onbekend: haar geschriften zouden pas in 1875 en 1895 gedrukt worden (en dan nog maar als "filologische curiositeiten") (76). Zelfs Alberdingk Thijm, in zijn verhandeling, noemt niet eens haar naam. Het is dus niet verwonderlijk dat De Backer zich met een toespeling vergenoegt. Opmerkelijker is zijn samenvattend oordeel over de geestelijke lyriek der middeleeuwen: "La simplicité de coeur, la sincérité du sentiment de la foi, la naïveté du style et de la description sont les caractères distinctifs de ces petits tableaux de genre" (77). Hoewel hij hier voornamelijk zuster Bertken op het oog heeft, is de term "petits tableaux de genre" als algemene omschrijving wel wat eenzijdig.

Beatrijs acht hij, naast *Theophilus*, een "des plus délicieux poèmes sortis des cellules monastiques", maar resumeert het zonder enige uitleg (78). Ook somt hij een aantal geestelijke werken en werkjes op en geeft hij bij manier van conclusie een (door Thijm vertaalde) passage uit Görres' *Christliche Mystik* (79), doch hij onderschrijft die blijkbaar maar half. Ja hij waagt het - zeldzame uitzondering! - Thijm tegen te spreken: "Dans ce qui est resté des poèmes néerlandais du Moyen-Age ascétique ou monastique, nous ne saurions trouver, comme le célèbre écrivain que nous venons de citer, un parfum de pureté angélique, ou un bruissement lointain qui ressemblât aux sons d'une harpe éolienne. Ces poèmes sont intéressants et curieux sans doute, mais ce ne sont pas des chefs-d'oeuvre", ook al vindt men daarin soms iets terug van Van Eycks frisheid en tederheid of van Masaccio's zachte weemoed (80).

(74) *id.*, 184.

(75) *id.*, 120 vlg.

(76) Fr.J.-B.P., *Hadewijch d'Anvers*, Paris, 1954, p. 29.

(77) *H.L.N.*, 122.

(78) Wel zal hij in zijn *E.N.* (155) nog even op *Beatrijs* terugkomen. Maar zijn commentaar is juist typerend voor zijn zuiver moraliserend standpunt. Volgens hem heeft de auteur "voulu attendrir en dépeignant toutes les infortunes qui accablent une âme sortie des sentiers de la vertu".

(79) *H.L.N.*, 115-118.

(80) *id.*, 104.

In het boek van De Backer moet Ruusbroec het stellen met nauwelijks één bladzijde, en wel n.a.v. een lang betoog over de didactische en satirische poëzie: "Si le clergé s'attirait à cette époque des reproches mérités par sa conduite dissolue, on est heureux de pouvoir citer le nom d'un prêtre qui sut donner l'exemple des vertus évangéliques et maintenir intacte la doctrine du Christ (...). En 1381, le zélé prédicateur se retira au couvent fondé par Franc de Coudenbergh, et là, dans le silence de sa cellule, il écrivit plusieurs ouvrages", waarvan De Backer de voornaamste noemt. Het complete werk van Ruusbroec was inderdaad door J. David gepubliceerd tussen 1858 en 1868. Maar had De Backer het ook gelezen? Zijn finale indruk zou ons daaraan kunnen doen twijfelen: "Dans ces pages palpitantes de foi et de charité, l'éloquent religieux proclame que la plus noble des vertus est la patiente résignation" (81). Volgt een citaat van vier regels, waaruit trouwens niet de "patiente résignation" spreekt, maar de overgave aan Gods wil, hetgeen heel wat anders betekent!

Hier mogen wij niet over het hoofd zien dat De Backer in een tijd schreef waar de studie van de middeleeuwen in Nederland beheerst werd door de figuur van Jonckbloet. Nu was de term *mystiek* voor Jonckbloet synoniem met vaag en zwoel (82). Nog in de derde druk van zijn *Geschiedenis der Nederlandse letterkunde* gunde hij Ruusbroeck niet veel meer dan een kleine bladzijde (83). Wat het ascetisme aangaat, confronteert Jonckbloet in zijn Leidse oratie de "ontvleeschte, houterige heiligenbeelden" van de gothiek zonder enige aarzeling met zijn "modern ideaal van menselijke schoonheid" (84). Voor hem geeft het leven van Sint Franciscus "ons voortdurend de bewijzen" van het "walgelijkste", dat met alle schoonheid vloekt (85). Daarbij vergeleken is De Backer een toonbeeld van begrip en aanvoelingsvermogen. Dit neemt niet weg dat hij niet bij machte was om bij het benaderen van geestelijke meesterwerken iets meer te ondervinden dan een vrij oppervlakkige sympathie. Hij behoorde tot een generatie die, in de sfeer van de Franse romantiek grootgebracht, eerder een onbepaald spiritualisme dan het christelijk geloof beleed.

(81) *id.*, 156.

(82) G. Brom, *o.c.*, 61.

(83) II, 385.

(84) *Het professoraat in de Ned. letterkunde*, 1877, p. 22.

(85) *Gesch. der Ned. letterk.*, I, 425.- De laatste drie citaten bij Brom, resp. op pag. 57, 52 en 61.

III

Op 11 juni 1872 werd door de Académie Française de driejaarlijkse Prix Halphen, die bestemd was "pour l'encouragement de la bonne littérature et de la saine morale" toegekend aan de *Etudes néerlandaises* van Louis de Backer. Het rapport, dat hiertoe leidde, was opgesteld door de classicus Patin, vast secretaris van de Academie. Laten wij even naar hem luisteren:

"L'auteur, qui appartient à l'ancienne Flandre française, y a traité, avec une grande compétence, d'une littérature qui nous est bien mal connue. Son livre nous la fait embrasser à peu près dans toute son étendue, depuis Vondel jusqu'à Tollens; il nous la rend familière, nous y intéresse par un heureux mélange de détails biographiques, d'analyses et d'extraits. L'intérêt moral, réclamé par le fondateur du prix, n'y manque pas. On le rencontre dans certains tableaux, retracés avec charme par des poètes hollandais, de la vie domestique en Hollande. L'Académie a pensé que M. de Backer avait, par cette oeuvre, bien mérité de l'histoire littéraire, et que le prix Halphen pouvait très convenablement devenir sa récompense" (86).

Op één zinsnede na - "depuis Vondel jusqu'à Tollens", want dit is óf te weinig óf te veel gezegd - heeft Patin in elk opzicht de spijker op de kop geslagen, zowel wat de wijze van uiteenzetting als wat de inhoud van het boek betreft.

Dat De Backer in dit boek - d.w.z. in de Vondelstudie en in de verhandeling over de vrouwen in de Nederlandse letteren, het deel over Tollens staat immers helemaal apart - graag biografische gegevens laat afwisselen met talrijke, lange of korte citaten en met toelichtingen van hemzelf óf van andere critici, is niet verwonderlijk. Men herinnert zich dat hij niet anders te werk was gegaan in zijn colleges over middeleeuwse literatuur.

De studie over Vondel getuigt van De Backers intense verering voor de dichter. Dit gevoel was nog aangevuurd door de herdenkingsplechtigheid waaraan hij onlangs had mogen deelnemen. "Le 18 octobre 1867, les rues d'Amsterdam étaient pavoisées comme en un jour de fête, et la cité entière (...) inaugurait dans le plus beau parc de la ville l'oeuvre grandiose que Royer avait coulée dans le bronze en l'honneur de Joost van den Vondel" (87). Zo drukt hij zich in het begin uit, en aan het einde komt hij nog eens terug op die "gedenkwaardige dag" (88).

Wat hij ons over het leven van Vondel weet te vertellen heeft hij zo goed als uitsluitend aan Brandt te danken. Hij volgt hem op de voet. Ook ontleent hij aan hem (zonder dit uitdrukkelijk te zeggen) de fysieke type-

(86) *Recueil des discours, rapports et pièces diverses lus dans les séances publiques et particulières de l'Académie Française*, 1870-1879, I, 855-856.

(87) *E.N.*, 14.

(88) *id.*, 125.

ring van de grote man: "Le poète avait les joues pâles et un peu maigres; sous des sourcils élevés, l'un plus que l'autre, brillaient des yeux noirs et perçants..."⁽⁸⁹⁾. Alleen twee passages - beide van pseudo-historische aard - hebben niets met Brandt uit te staan. De Backer wijdt niet minder dan 10 bladzijden (op een totaal van 135) aan de vertaling van een uittreksel uit Thijms *Vondelportretten*, over de omstandigheden waarin de weduwnaar het hof aan Tesselschade zou hebben gemaakt, en niet minder dan 7 aan het toneelstuk, *Een dichter aan de bank van lening*, waarmee Van Lennep het Amsterdamse feest had opgeluisterd⁽⁹⁰⁾.

Hoewel De Backer Vondels lyrische, satirische en patriotische verzen niet buiten beschouwing laat, legt hij natuurlijk de nadruk op de treurspelen. Ook hier is Brandt meestal zijn gids. Het opvallendst is in dit opzicht dat hij, net als zijn zegsman, de twee *Jozef*-stukken in enkele woorden afdoet⁽⁹¹⁾. Voor het feit dat Vondels treurspelen, vanaf *Jephta*, bij zijn leven nooit opgevoerd werden, neemt hij van Brandt een drievoudige verklaring over: de geest van deze stukken, "ou trop bibliques ou trop imprégnés de l'esprit catholique"; de afgunst: "les pygmées croyaient se grandir en abaissant le génie"; tenslotte de opgang van de Spaanse toneelschrijvers en van hun Hollandse epigonen⁽⁹²⁾. Aan de groeiende invloed van het klassieke en classicistische Franse toneel schijnt De Backer merkwaardig genoeg niet te hebben gedacht.

Hij is evenwel niet zodanig aan Brandt verknocht dat hij het verschil in opzet tussen zijn model en hemzelf niet in acht zou hebben genomen. Hem ging het er vooral om, Vondels werken aan het Franse publiek voor te stellen. Naar welke stukken zijn voorkeur uitgaat, spreekt voldoende uit de statistiek: hij heeft 12 bladzijden over voor *Gysbreght van Aemstel*, 3 voor *De Leeuwendalers*, 18 voor *Lucifer* en nog 3 voor *Noah*.

Wat is voor hem het wezen van Vondels poëzie? Wat is de oorzaak van de ups and downs die de populariteit van de dichter gekend heeft? Op deze kapitale vragen probeert De Backer in de laatste pagina's van zijn studie antwoord te geven. De grote verdienste van Vondel was dat hij de mythologie liet varen, die niets anders kon zijn dan een "jeu de l'esprit". "Il dépouilla la poésie de cette forme artificielle et la rendant philosophique, religieuse, politique, sociale, intime surtout, méditative et grave; il en

⁽⁸⁹⁾ *id.*, 121.- Vgl. BRANDT, *Het leven van Joost van den Vondel*, uitg. P. Leendertz Jr., 1932, p. 70: "Zyn aangezicht was in de kracht zyner jaaren blankbleek en magerachtig (...). Onder hooge wynkbrauwen, aan de rechter zyde een weinig hooger opgetrokken dan aan de linker, hadt hy bruine, levende, doordringende (...) ooggen".

⁽⁹⁰⁾ *E.N.*, 56-66, 126-133.

⁽⁹¹⁾ *id.*, 69.

⁽⁹²⁾ *id.*, 108.

fit l'écho des plus hautes conceptions de l'intelligence et des plus mystérieuses impressions de l'âme". Dat Vondel thans opnieuw weerklank vindt, ligt daar juist aan: "Après les révolutions qui ont agité la Néerlande et l'Europe, après l'écroulement d'institutions vieilles, l'homme s'est recueilli; il a eu soif de vérité, d'amour, de sentiment, de religion; il a demandé de l'enthousiasme". Is er nu iemand die "après David, a su parler de l'Être suprême dans un plus sublime langage que Vondel?" En om dit te illustreren haalt De Backer de befaamde rei der engelen in de *Lucifer* aan: "Wie is het, die zoo hoogh gezeten...".

Maar, zo vervolgt hij, "ce n'est pas seulement en transportant les âmes dans les régions suprêmes que Vondel les peint et les subjugué; il les attendrit encore en leur disant les charmes de la nature, mais de la nature qui est toujours le reflet de la divinité". Ook hier heeft De Backer prompt een citaat bij de hand, nl. het begin van de *Wiltzangk*:

Wat zong het vrolijk vogelkijn
Dat in den boomgaart zat?...

en het laatste couplet:

Wie nu een vogel worden wil,
Die trecke pluimen aen,
Vermy de stadt, en Straetgeschil,
En kieze een ruimer baen⁽⁹³⁾.

* * *

Aan de "gezonde moraal" was De Backer niet minder gehecht dan de heer Halphen: ook daarin had Patin gelijk. Dit bleek uit de ijver waarmee hij in Vondel de kampioen van de vrijheid en van de vaderlandsliefde verheerlijkte⁽⁹⁴⁾. Daar is eveneens zijn eerbied voor Tollens niet vreemd aan. Want deze eerbied gaat zeker uit naar de dichter, die hij even hoog waardeerde als alle tijdgenoten dit deden, maar zijn vertaling van de *Overwintering op Nova Zembla* heeft vooral tot doel de heldhaftige prestaties van de Nederlandse zeevaarders en de mentaliteit, die ze mogelijk gemaakt heeft, in het licht te stellen. Heemskerck is tot op zekere hoogte vergelijkbaar met Ulysses, doch "Heemskerck et ses compagnons sont plus grands qu'Ulysse: ils remettent leur vie entre les mains de Dieu et

⁽⁹³⁾ *id.*, 122-124.- De *Wiltzangk* is te vinden in Vondels VW, IX, 279-280.

⁽⁹⁴⁾ *id.*, 221-225, etc.

attendent avec calme ce qu'il lui plaira d'en décider". In ernstige ogenblikken slaan ze de Bijbel open en ontbloten hun hoofd. Voor hen valt de stem van God om zo te zeggen met die van het vaderland samen: "C'est la voix qui leur parlait à l'autel de leurs fiançailles, au berceau de leurs enfants, au tombeau de leurs aïeux" (95). Hier treedt die ietwat sentimenteel-moraliserende houding, waarop wij al in een ander verband (blz. 168) hebben gewezen, weer eens naar voren.

Door de verhandeling *La femme dans les poèmes néerlandais* zag De Backer zich voor een bijzondere moeilijkheid geplaatst. Terwijl anders de chronologie hem een natuurlijke volgorde aan de hand deed, was hier een systematische indeling onmisbaar. Zijn oplossing is even vernuftig als onverwacht. Na enkele inleidende beschouwingen over de vrouw in de wereldliteratuur en in de vroegere Nederlandse letterkunde, die respectievelijk 8 en 9 bladzijden beslaan, rangschikt hij de stof - 207 pagina's - naar Cats' *Houwelijk*. Hij behandelt dus achter elkaar: het kind, het jonge meisje, de verloofde, de echtgenote, de moeder en de weduwe, en tracht aan te tonen hoe deze verschillende aspecten van het vrouwelijke leven de Nederlandse auteurs van de laatste drie eeuwen hebben geïnspireerd. In dit wijde en soepele kader kan alles ondergebracht worden. Weliswaar heeft het vaste voornemen om steeds weer van Cats uit te gaan en steeds weer tot Cats terug te keren tot gevolg dat De Backer soms zijn toevlucht moet nemen tot vergezochte overgangen en andere min of meer acrobatische toeren.

Doch dit is slechts bijzaak, te meer omdat de redenen, waarom De Backer hier onder de auspiciën van Cats te werk gaat, niet uitsluitend van formele aard zijn. Cats is hem veel meer dan alleen maar een draad van Ariadne. De Backer ziet in hem een geestverwant. Vanzelfsprekend is hij niet blind voor de zwakheden van de oude zedenmeester, zijn gebrek aan belangstelling voor de onderste lagen van de maatschappij of zijn soms aanstootgevende platte taal - hoezeer dit alles ook door het tijdelijke en ruimtelijke milieu, waarin hij leefde, te verklaren en te verontschuldigen moge zijn (96). Maar De Backer is het eens met Cats wanneer deze b.v. op grond én van het Romeinse recht én van de Schrift niet slechts de plichten, maar ook de rechten van de echtgenote als huisvrouw voorstaat, wanneer hij verkondigt dat de vrouw de gelijke is van de man "parce qu'elle est l'os de ses os" (97). Hij juicht het toe dat Cats "a reconnu à la femme le titre de créatrice deux cents ans avant la science moderne, il a donc reconnu à la mère, contrairement à la vieille doctrine orientale (bedoeld is de Indische

(95) *id.*, 276 vlg.

(96) *id.*, 161, 166.

(97) *id.*, 168, 225.

wetgeving van Manou), une part au moins égale à celle du père dans la création de sa postérité" (98).

Bij het mengsel van evangelische geest en burgerlijke soliditeit, dat zo kenmerkend is voor Cats, komt bij De Backer nog een ander, uiterst belangrijk element, nl. het idee dat de Germaanse volkeren bij uitstek deugdzaam zijn en dat in het bijzonder de Germaanse vrouw van oudsher bekend staat als een dapper, zelfbewust, moreel hoogstaand wezen. Dit gaat op Tacitus' *Germania* terug, waarvan de herontdekking in de 15de eeuw, zoals men weet, aanleiding gaf tot een vloed van chauvinisme bij de Duitse humanisten. Drie eeuwen later werd het, min of meer in het voetspoor van Grimm, door de Duitse romantici breed uitgemeten. Ook de Nederlanders klonk Tacitus als muziek in de oren. Al dan niet bewust door Baeto en door de *Batavia Illustrata* geïnspireerd blijkt De Backer, nog meer dan Snellaert, overtuigd dat het Germaanse ideaal nergens zo duidelijk en zo langdurig beleefd werd als in de Nederlanden, dat het in de Nederlandse letterkunde - zoals hij die opvatte - een bijzonder frappante uiting gevonden heeft en nog steeds vindt. Ja, daar is zijn gehele verhandeling van doordrenkt.

De spontane trouw van de Germaanse vrouw is tegen alles bestand: men treft ze aan in *Gudrun*, maar ook in *Floris ende Blanchefleur* en in de *Twee conincskinderen*. Even verduisterd door de uitheemse *Artus*-romans, duikt het thema weer op bij Houwaert, de voorloper van Cats (99). In de moderne tijd schrijft Hofdijk de ballade *De bruid van Sonnevelt*, die tot uitgangspunt heeft "un outrage à la pudeur de la femme germanique, toujours respectée, même aux temps barbares, parce qu'elle était l'égale de l'homme par le courage et sa maîtresse par la beauté. Quelque chose de la Valkyrie du Nord a déteint sur la fiancée de Sonnevelt" (100). De ontknoping van dit miniatuurdrama doet enigszins denken aan de *Nibelungen* (die De Backer, zoals men zich herinnert, althans voor een deel tot de Nederlandse letterkunde rekent). Maar in de *Nibelungen* is de houding van de twee koninginnen bepaald niet voorbeeldig. De Backer haast zich dan ook op een andere traditie te wijzen, "qui fait plus d'honneur à l'âme humaine et atteste la religion de l'amour fidèle". Ze is van veel recenter datum. In haar boek over Holland vertelt Louise Colet van die twee meisjes uit Rotterdam die vijftien jaar lang op de terugkeer van hun verloofden uit Indië hebben zitten wachten: "Ainsi la fidélité de la femme germanique dont a parlé Tacite, nous la trouvons persistante jusqu'à nos jours sur

(98) *id.*, 233.

(99) *id.*, 143-152.

(100) *id.*, 204.

cette noble terre de la Néerlande" (101). Het is dezelfde trouw die door Vondel is bezongen in zijn *Gysbreght* en die de meest ontroerende episode geïnspireerd heeft in De Laets stuk *Het huis van Wesembeke*, waar de edele dochter van Fellenbergh haar verloofde tot in de dood volgt (102).

Welke zijn nu de schrijvers, die door De Backer genoemd worden i.v.m. zijn thema *La femme dans les poèmes néerlandais*? Ik zeg "schrijvers", want de titel is misleidend: er is zeer vaak ook sprake van prozaïsten.

Afgezien van Cats, die het leeuwedeel krijgt, en van enkele regels van Vondel schitteren de klassieken er door afwezigheid. De aandacht wordt op de 19de eeuw geconcentreerd. Dit is wellicht tevens de verklaring waarom noch Anna Bijns noch Tesselschade noch Wolff en Deken worden vermeld. Wij moeten weliswaar ook rekening houden met het feit dat hier de vrouw als *letterkundig onderwerp* centraal staat, niet als *auteur*.

Wat bovendien direct opvalt, is de verpletterende numerieke superioriteit van Zuid-Nederland. Allereerst Conscience: we worden geconfronteerd met de "lugubre histoire" van François van Rosemael, met de beschrijving van een Nederlandse bruiloft in *Blinde Rosa* en van de winter van 1841 in de *Scènes de la vie flamande* (103). Van Prudens van Duyse geeft De Backer ons in vertaling het gedicht *Van dat spijtighe meiskken* en een uittreksel uit het verhaal *De sluier* (104). Johan Alfred de Laet komt eveneens twee keer aan de beurt, alsook Jan van Beers; Dautzenberg en Ledeganck elk één keer (105). Er zijn nog sterren van mindere grootte. Niet geheel vreemd doet de naam aan van Maria Doolaghe (106), maar de huidige lezer weet niet veel te beginnen met de Antwerpenaar Peeters of met Mevrouw Gontier uit Gent, wier gedicht over Marie de Lalaing door De Backer zo geapprecieerd werd dat hij drie bladzijden hieruit ten beste geeft (107). Nog uit het Zuiden komt de betrekkelijk onbekende verteller Mussely-Boudewijn (108). Noord-Nederland wordt slechts door drie namen vertegenwoordigd: Hofdijk, Beets en Van Lennep. Van de eerste bespreekt De Backer niet alleen *De bruid van Sonneveld*, maar ook een andere, weer op een oude legende berustende ballade, *De doodenbruid* (109). Uit de *Camera obscura* wordt tweemaal de "Familie Kegge"

(101) *id.* 208 vlg. Bedoeld is Louise COLET, *Promenades en Hollande*, Paris, 1859.

(102) *id.*, 211.

(103) *id.*, 176, 181-184, 197 vlg., 224.- *Scènes de la vie flamande* is de overkoepelende titel van een boek dat de Franse vertaling bevatte van *De arme Edelman* en *Rikketikke-tak*.

(104) *id.*, 188, 238.

(105) *id.*, 214, 227, 165, 237, 105, 237.

(106) *id.*, 226 vlg., 230 vlg.

(107) *id.*, 237, 251, 242-244.

(108) *id.*, 218.

(109) *id.*, 200, 204.

aangehaald (110), en aan *De Vrouwe van Waardenburg* van zijn vriend Van Lennep wijdt hij in totaal 6 bladzijden (111). Terwijl het door en door begrijpelijk is dat De Backer gemeend heeft heel wat Vlaamse auteurs te moeten noemen, die intussen in het vergeetboek zijn geraakt, kan men het verwonderlijk achten dat hij verscheidene Hollandse werken links heeft laten liggen waarin de vrouw juist op de voorgrond staat, zoals *Hermingard* van A. Drost of *De vrouwen uit het Leycestersche tijdvak* van Geertruida Bosboom-Toussaint. En zou Tine, Havelaars echtgenote, altijd bereid te troosten en discreet te helpen, ook niet een plaatsje hebben verdiend in die stoet van voortreffelijke Nederlandse figuren?

(110) *id.*, 190, 254-259.

(111) *id.*, 184-188, 240-242.

IV

Bij velen, die door de eeuwen heen behagen hebben geschept in het van Tacitus afkomstige droombeeld, ging dit gepaard met een zekere gering-schatting voor het Romaanse, het Waalse of Franse. Zo'n meerderwaardigheidsgevoel is De Backer niet helemaal vreemd, hoewel hij uiteraard zijn publiek niet voor het hoofd wil stoten.

Zo noteert hij n.a.v. de *Reinaert*: "On sait que l'auteur du *Renard* a dépeint sous le voile de l'allégorie les travers de son siècle, et ceux qui l'ont commenté (let op de omzichtige formulering!) disent que le héros du poème représente le caractère français, l'esprit badin et léger". Het is overigens opmerkelijk dat "le poète néerlandais s'arrête moins longtemps que Pierre de Saint-Cloux (*sic*) aux relations de Renard avec Hermine, parce que toute violation des devoirs du mariage de la part de la femme était sévèrement punie dans le droit germanique" (112).

Reeds in de Vondel-studie had De Backer drie volle bladzijden uitgetrokken voor een parallel tussen de *Warande der dieren* en de fabelen van La Fontaine. "Si les fables du poète néerlandais n'ont pas la souplesse ni l'allure dégagée du style gaulois de La Fontaine, leurs leçons nous paraissent supérieures à celles du poète français". Laten wij even *Le lion et le rat* plaatsen naast *De leeuw en de muis*: bij La Fontaine is de leeuw laag bij de grond, de muis "ne doit aide et assistance qu'autant qu'il y trouve son intérêt", terwijl Vondel in zijn lange en majestueuze hexameters "pose la loi morale de la solidarité humaine" (113). Weliswaar staat Cats, die de behoedzaamheid prijst als de eerste der dagelijkse deugden, dicht bij La Fontaine. Maar "il n'irait pas, comme le fabuliste français, jusqu'à crier, selon les gens: *Vive le Roi!* ou *Vive la Ligue!* Il n'accorde son estime et sa confiance qu'à ceux qui les méritent; il maintient intact le droit de la conscience" (114).

Doch hiermee zijn de toespelingen op de Franse letterkunde niet uitgeput. Verre daarvan! De Backer verliest nooit uit het oog dat hij zijn lezers naar een terra incognita te leiden heeft en dat hij dus geen enkel aanknopingspunt mag verwaarlozen, geen mogelijkheid mag laten voorbijgaan om aan te sluiten bij wat een ontwikkelde Fransman vertrouwd moet zijn. Ja, hij maakt soms gebruik van de meest actuele, buitenliteraire gebeurtenissen. Zo schiet hem n.a.v. Heemskercks avontuurlijke tocht een "coïncidence singulière" te binnen: "A la veille de quitter la France pour aller

(112) *id.*, 249 vlg.

(113) *id.*, 21-27.

(114) 160 vlg.

sonder l'abîme que Dieu seul connaît encore, Gaston Lambert (115) a vu aussi sa patrie envahie par des armées étrangères, comme les Pays-Bas l'avaient été par les armées de Philippe II, lorsque Heemskerck mit à la voile en 1596 pour explorer une seconde fois les régions polaires" (116).

Het spreekt vanzelf dat hij gretig verwijst naar de weinige Fransen die vóór hem zich al min of meer met Nederlandse literatuur hebben beziggehouden. Om zijn mening omtrent de Frankische, en dus Nederlandse afkomst van het *Nibelungenlied* te staven, beroept hij zich o.a. op Xavier Marmier, maar hij bestrijdt diens oordeel over *Lucifer*. Immers, voor Marmier is Vondels stuk "certes une grande et belle oeuvre, qui suffirait à elle seule pour sauver la littérature hollandaise de l'injurieux oubli auquel nous l'avons si longtemps condamnée", maar het kan de vergelijking met Miltons *Paradise Lost* toch niet doorstaan (117). Aan J. Cohen, de Vondelkenner uit het begin van de 19de eeuw, ontleent De Backer twee bladzijden over de historische achtergrond van *Palamedes* en haalt met instemming zijn kritiek aan op de anachronismen in de *Gysbreght* en op de losheid waarmee Vondel hier met de regels van het toneel omspringt (118). Maar hij maakt geen gewag van de uitvoerige studie die dezelfde Cohen eens aan de *Altaergeheimenissen* had gewijd in *Le Correspondant* (25ste deel, 1848-1849). Wat Cats betreft citeert De Backer graag uit een artikel van Albert Réville in de *Revue des Deux Mondes* (1869, I) (119). Ook deelt hij in de echt romantische geestdrift van Quinet voor Marnix van Sint-Aldegonde als vermeende auteur van het Wilhelmus en als Bijbelvertaler (120).

Behalve dat groepje Franse "neerlandici" treffen wij bij De Backer nogal veel bekende namen aan van critici en essayisten. Wil hij het ridderideaal omschrijven, dan doet hij een beroep op Villemain (121). Elders maakt hij diens opmerking, dat van alle staten Holland de enige was die niet onverschillig bleef voor Cromwells misdaden, tot de zijne. Of Vondel enige invloed had op zo'n keuze? "Toujours est-il consolant d'apprendre que la politique fut ici d'accord avec la poésie" (122). De heftige uitvallen van

(115) G. Lambert, een toen beroemde ontdekkingsreiziger, was in februari 1871, juist op het ogenblik dat hij naar de Noordpool zou vertrekken, overleden aan de verwondingen die hij bij een uitval uit het belegerde Parijs had opgelopen.

(116) *E.N.*, 268.

(117) *H.L.N.*, 35; *E.N.*, 86.

(118) *E.N.*, 29 vlg., 41.

(119) *id.*, 151, 166.

(120) *H.L.N.*, 199 vlg.

(121) *id.*, 49-51.

(122) *E.N.*, 75.

Cats tegen de weelde doen De Backer denken aan Paul Janet ("Le luxe est surtout déplacé chez les jeunes filles: les belles choses gâtent les belles personnes") alsook aan... Saint-Simon, die het Lodewijk XIV zo kwalijk nam dat hij de weelde als een middel van de politiek bezigde (123).

Na te hebben toegegeven dat al de historische en didactische werken uit de 15de eeuw in literair opzicht niet veel waard waren, voegt hij er aan toe: "Mais à cette même époque la superbe Angleterre ne faisait pas autrement", men leze er de heer Taine maar op na (124). Een andere, niet minder vooraanstaande figuur was in die tijd Saint-Marc Girardin. Wanneer hij nu zegt dat "les femmes n'ont eu dans aucune société une plus grande place que dans la société du Moyen-Age, qui avait hérité des traditions des Germains", kan De Backer daar maar verrukt van zijn (125). Ook als psycholoog wordt de Franse criticus geraadpleegd. Wie zich over de ommekeer van Sidonia (in Vondels *Salomon*) verbaast zou met Saint-Marc Girardin moeten bedenken dat in iedere ziel, hoe verdorven en verhard ook, een onbedwingbare behoefte voortleeft "de retrouver quelque part l'innocence et la simplicité primitives", d.w.z. de onschuld en eenvoud van de eerste liefde, en dat die behoefte zich vroeg of laat moet laten gelden (126).

In een boek over de vrouw in de literatuur mochten problemen van opvoedkundige aard niet ontbreken. De Backer ontveinst zich niet hoeveel Cats aan Montaigne schuldig is. Van Montaigne komt het principe: "Point de violence, mais point de mollesse; il faut que les enfants puissent faire tout ce qui leur plaît, mais qu'ils ne désirent point que ce qui est louable et bon", en van Montaigne loopt een rechte lijn naar Fénelon en Turgot (127). Speciaal wat de intellectuele ontwikkeling van de vrouw betreft dient de naam van Cats te worden geplaatst "à côté de ceux de Leibniz et de Rousseau dans l'oeuvre de régénération du monde, et Mmes Bernier, de Rémusat, Campan, Guizot, de Genlis, toutes les femmes d'élite tendront volontiers la main à leur vaillante soeur venue des bords de l'Yser, Marie Doolaeghe". Deze op het eerste gezicht onthutsende sprong van Cats naar Maria Doolaeghe komt omdat de dichteres een vers geschreven had tegen een zekere Le Brun - weer een Fransman! - die de vrouwen geen toegang tot de poëzie wilde gunnen (128).

(123) *id.*, 168 vlg.

(124) *H.L.N.*, 160.

(125) *E.N.*, 150.

(126) *id.*, 81.

(127) *id.*, 134.

(128) *id.*, 226 vlg.

Op één enkel (maar dan ook zeer belangrijk) geval na worden Franse dichters uit de klassieke en moderne tijd slechts betrekkelijk zelden door De Backer genoemd. Wel heeft hij het tweemaal over Racine. Hij vindt in *Hierusalem Verwoest* dezelfde "ampleur de langage" als in *Athalie*, en wijst op het opvallende parallellisme tussen dit laatste treurspel en *Gysbreght van Aemstel*: niet alleen t.o.v. het thema, maar ook in de dromen van respectievelijk Badeloch en *Athalie*, die beide voor een nicht worden verteld en beide op dezelfde manier aflopen:

Voilà quel trouble ici m'oblige à m'arrêter.

"Certes", dit geeft De Backer gaarne toe, "cette ressemblance est fortuite; mais elle démontre que Vondel et Racine étaient de la même école, de l'école d'Athènes et de Rome. S'ils avaient été de celle de Shakespeare, ils auraient fait paraître aux yeux du spectateur les fantômes mêmes de Mathilde et de Jézabel; mais alors ils auraient fait un drame" (129).

In zijn Vondel-studie merkt hij nog op dat de Nederlandse dichter van eenvoudige afkomst was, "comme Shakespeare, comme Molière, comme Béranger". Deze gelijkstelling van Béranger met de grootsten uit de wereldliteratuur doet in 1982 vreemd aan. Ook moeten wij een vraagteken plaatsen bij de passage waar De Backer de elegie op de dood van Constantijntje op één lijn stelt met een vers van de nu totaal vergeten Reboul: "A trois siècles de distance, le boulanger de Nîmes et le chaussetier d'Amsterdam ne sont rencontrés, les grandes et nobles causes sont de tous les âges et de tous les climats" (130). Maar die Reboul werd ten eerste gewaardeerd door Lamartine, die een van zijn *Harmonies* aan hem opdroeg.

En daarmee zijn wij terechtgekomen bij wat wel als de eigenaardigste trek in De Backers werk mag worden gezien: zijn grenzeloze bewondering voor Lamartine en zijn steeds weer herhaalde poging om punten van overeenkomst te ontdekken tussen de Franse dichter en het beste wat de Nederlandse letteren hebben voortgebracht.

Hier was oorspronkelijk zeker ook een niet-literair element in het spel. Immers, Lamartine heeft een tijdlang Sint-Winoksbergen vertegenwoordigd in de Tweede Kamer. Hij had zich in dat verre district kandidaat gesteld omdat een zuster van hem er getrouwd was. Hij werd triomfantelijk gekozen in 1831, 1833, 1835 en 1837. Daarna liet hij evenwel Sint-Winoksbergen vallen ten gunste van zijn geboortestad Mâcon. Dit nam

(129) *id.*, 27, 53.

(130) *id.*, 40.

men hem in Bergen niet al te kwalijk, want nadat in 1848 het algemeen kiesrecht was ingevoerd werd de toen op het hoogste punt van zijn populariteit staande dichter-politicus er weer gekozen (trouwens, zoals de wet toeliet, ook op 9 andere plaatsen, waaronder Marseille). Helaas staat de Tarpejische rots nooit ver van het Capitoool: één jaar later was het voorgoed gedaan met de politieke loopbaan van Alphonse de Lamartine (131).

Sint-Winoksbergen moet dus op de een of andere wijze het ontmoetingspunt zijn geweest tussen De Backer en Lamartine. Het zou uiterst interessant zijn, iets te weten te komen omtrent hun persoonlijke betrekkingen. Vast staat dat ze elkaar op z'n minst één keer gesproken hebben, twee jaar vóór de dood van de dichter. "Lorsque je fus de retour des fêtes de l'inauguration de la statue de Vondel", schrijft De Backer, "je vis M. de Lamartine et lui parlai de cette magnifique cérémonie; je remarquai que le nom de Vondel frappait son oreille pour la première fois" (132). Uit deze laatste constatering kan men naar alle schijn concluderen dat de kennis-making van recente datum was: anders zou Lamartine wél eerder van Vondel gehoord hebben! Bovendien komt de naam De Backer noch in de (weliswaar slechts zeer sporadisch uitgegeven) briefwisseling van Lamartine voor noch in de verschillende biografieën over hem. Ook de Lamartine-specialisten, die ik raadplegen mocht, bleken niet in staat mij ook maar enigszins te helpen (133). Hoe dan ook, De Backers verering voor Lamartine is te merkwaardiger omdat ze tot uiting komt in een tijd dat Lamartine niet alleen als politicus, maar ook als dichter niet meer meetelde. Men weet hoe de grote man in zijn laatste jaren om den brode moest schrijven, tot hij van de regering een pensioentje kreeg (134).

Het is vooral i.v.m. Vondel dat De Backer aan Lamartine denkt (135).

Soms ligt de analogie, dit moet gezegd worden, bepaald niet voor de hand. Toen Vondel zijn twee gedichten over de Rijn schreef, werd hij

(131) Maar de Bergenaren blijven de nagedachtenis van hun illustere vertegenwoordiger in ere houden. Nog steeds prijkt zijn borstbeeld in de gevel van hun stadhuis.

(132) *E.N.*, 95.

(133) Prof. M.F. Guyard deelde mij mee dat, hoewel hij zich al bijna 40 jaar met Lamartine bezighoudt, de naam De Backer hem niets zegt. H. Guillemin kon er zich evenmin iets van herinneren en verwees mij naar de huidige bezitter van kasteel Saint-Point, waar het Lamartine-archief berust. Deze liet mijn brief echter onbeantwoord.

(134) "Rien de plus lamentable que l'oubli profond, absolu, mortel, où tomba tout à coup ce grand homme, oubli injuste et inexplicable, qui enveloppa le poète en même temps que le tribun (...). Quand Lamartine mourra, les gens ne sauront plus qu'il vivait; ils l'auront enterré depuis quinze ans" (H. COCHIN, *Lamartine et la Flandre*, Paris, 1912, p. 383).

(135) Vooral, niet uitsluitend. In *H.L.N.*, 141, lezen wij dat de jonge Maerlant "avait chanté les héros de la chevalerie, comme *Lamartine* (cursiv. van mij. P.B.) et Hugo avaient à vingt ans célébré la naissance des Enfants de France". Een nogal zonderlinge ideeënassociatie!

volgens De Backer door hetzelfde gevoel geïnspireerd dat eens Lamartine zijn *Marseillaise de la paix* zou ingeven, en De Backer kan de verleiding niet weerstaan om over de beruchte "polemie" tussen Becker, Lamartine en Musset uit te weiden. "Les nobles caractères sont de tous les temps et de tous les pays (...). Et si la France avait écouté la voix de Lamartine, elle ne déplorerait pas aujourd'hui des malheurs, peut-être irréparables" (136).

In andere gevallen is de parallel minder dubieus. Net als in *Gebroeders* werd het Saul-thema behandeld in een tragedie die Lamartine in zijn jeugd schreef en waarvan fragmenten in de *Méditations poétiques* opgenomen zijn. Echt Vondeliaans klinken de verzen van de Franse dichter: "Saül, Saül, écoute un Dieu plus fort que moi..." (137). Dat Vondels *Lucifer* een zekere gelijkenis vertoont met Miltons *Paradise Lost* is zuiver toeval, want met evenveel recht mag men de rei der engelen:

Dat's Godt. Oneindig eeuwich Wezen...

vergelijken met die passage uit *La chute d'un ange*:

Dieu n'écrit pas son nom comme un enfant qui joue...

Zo ook ondervindt de engel bij het zien van Daïdha:

O qui pourrait d'un ange ainsi ravir la vue?

dezelfde verrukking als Apollion voor Eva:

...Zoo dra zy my gemoete, als Adam met der hand
Haer leidt door het groen (138).

Alleszins stemmen de Nederlandse en de Franse dichter in hun opvatting van de poëzie zelve overeen. Toen de jonge Vondel aantoonde dat de uiterlijkheden van de prosodie, destijds zo geliefd, slechts "une puérité, et presque une dérogation à la dignité de la vraie poésie" waren, bleek hij een voorloper te zijn: om dit te bewijzen, doet De Backer direct een beroep op Lamartine (139). De revolutie, door Vondel in de poëzie gebracht, wordt door De Backer in echt Lamartiniaanse termen uiteengezet (140). Kortom: "Vondel, aussi bien qu'Homère, résumait en lui toutes les qualités du grand poète, qualités énumérées dans une page magnifique par le plus grand poète de la France contemporaine", te weten Lamartine in zijn *Entretiens littéraires*. Deze zeer lange "bladzijde" wordt dan ook in extenso geciteerd (141).

(136) *E.N.*, 16-18.

(137) *id.*, 67 vlg.

(138) *id.*, 94-96.

(139) *id.*, 19 vlg.

(140) Zie hierboven 171 vlg.

(141) *E.N.*, 118.

Ja, zelfs aan het Vondelfeest in Amsterdam kan de Backer niet terugdenken zonder dat Lamartine erbij gehaald wordt. "Pour traduire fidèlement le souvenir de cette soirée splendide, unique dans ma vie, j'ai besoin d'emprunter la plume de Lamartine" (142). Met andere woorden, hij past op dat grandioze feest de schitterende beschrijving toe die de meester eens had gegeven van een plechtige voorstelling van *Athalie* - met koren - in het Parijs van Lodewijk XVIII (143).

(142) *id.*, 125.

(143) LAMARTINE, *Cours familier de littérature*, III (1857), 111.-Deze nauwkeurige plaatsaanduiding en de hierbij behorende gegevens heb ik aan mijn collega M.F. Guyard te danken.

V

Indien wij nu proberen de balans op te maken van De Backers levenswerk als neerlandicus, moeten wij jammer genoeg vaststellen dat die tamelijk pover uitvalt.

Wat zijn geschreven oeuvre betreft, is er eens beweerd dat het doodgezwegen werd (144). Is hier heus wel een boos opzet in het spel geweest? Daar twijfel ik aan. Onder de 42 boeken van De Backer, die de Bibliothèque Nationale bezit, bevinden er zich niet minder dan 10, die in het buitenland verschenen waren en die derhalve niet onder het "dépôt légal" vielen. Ook zijn er enkele - niet alleen de *Etudes néerlandaises* - door hoge Parijse instanties bekroond (145). Meer in het algemeen heeft De Backer als geleerde, daar heb ik in het begin reeds aan herinnerd, een zekere reputatie genoten, al is die slechts van korte duur geweest.

Hoe dan ook, op zijn activiteit als docent kan het spreekwoord worden toegepast dat één zwaluw nog geen lente maakt. Zijn streven om de Nederlandse taal- en letterkunde bij het Franse onderwijs in te voeren is ook op universitair niveau volstrekt mislukt. Terwijl de scandinavistiek al in 1909 burgerrecht verkreeg aan de Sorbonne, heeft ons vak tot 1948 moeten wachten. Toen werd er eindelijk een lectoraat, en kort daarna een leerstoel, opgericht. Maar met de beste wil van de wereld is geen enkel verband te leggen tussen deze beslissing en de vrije cursus die De Backer tachtig jaar eerder een tijdlang in de salle Gerson had gegeven.

Misschien was de keuze van zijn onderwerpen niet altijd even gelukkig. De middeleeuwse literatuur lag te ver, Vondel was te verheven, Tollens te rhetorisch om de gunst van het publiek te kunnen verwerven. Had De Backer (laat ik zéér uiteenlopende gevallen noemen) de *Camera Obscura* met meer nadruk besproken, had hij *Max Havelaar* of de eerste bundels van Gezelle niet helemaal buiten beschouwing gelaten, dan zou hij vermoedelijk een beter resultaat hebben mogen boeken. Hij heeft weliswaar gewezen op Conscience en op de hem zo dierbare Van Lennep. Doch hij had in dat opzicht meer moeten doen. Dit is m.i. echter nog niet de voornaamste oorzaak, waarom De Backer geen school heeft gemaakt. Wie de enorme taak op zich nam, een vreemde literatuur in zijn land te introduceren, moest er niet alleen - zoals ongetwijfeld bij De Backer het geval was - met hart en ziel bij zijn, maar er zich ook gehéél aan wijden. En dit lieten De Backers veelzijdige en tijdrovende activiteiten van taal- en

(144) L. BERTRAM, *l.c.*, 21.

(145) Volgens P. Larousse (1867), "l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres a décerné, à trois reprises différentes, aux ouvrages de M. de Backer, deux mentions honorables et deux très-honorables".

cultuurhistorische aard nu eenmaal niet toe. Het gebied dat hij bestreek was te uitgebreid. Met één woord: in zijn ijver nam hij te veel hooi op zijn vork.

De Backer is, strikt genomen, geen *baanbreker* geweest. Dit neemt niet weg dat wij in hem een *pionier* mogen begroeten. Ook al heeft hij niet weten te voorkomen dat achter hem het struikgewas van onkunde en onverschilligheid meteen weer dichtgroeide, toch blijft hij door zijn toewijding, zijn energie, zijn uithoudingsvermogen een voorbeeld waaraan zelfs nu nog alle neerlandici extra muros zich kunnen spiegelen ⁽¹⁴⁶⁾.

⁽¹⁴⁶⁾ Deze studie was al klaar toen ik het proefschrift van M. NUYTTENS, *Camille Looten (1855-1941), priester, wetenschapsman en Frans-Vlaams regionalist*, Leuven, 1981, in handen kreeg. Hieruit blijkt dat Looten, die uit Noordpene afkomstig was, door De Backer er toe aangemoedigd werd, Vondel als onderwerp voor zijn dissertatie te kiezen (blz. 54). Later werd Looten hoogleraar Engels aan de Facultés Catholiques te Rijsel, waar door zijn toedoen in 1926 een leergang in de Nederlandse taal- en letterkunde werd ingesteld. Zou dit soms mede toe te schrijven zijn aan de posthume invloed van De Backer?